

Bazyli Dęgórski *OSPPE*

NAJSTARSZE PRAWODAWSTWO KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO W BASENIE MORZA ŚRÓDZIEMNEGO DOTYCZĄCE KOBIET BOGU POŚWIĘCONYCH

Ziemie, które otaczają Morze Śródziemne były sceną pierwszego, najstarszego przepowiadania Ewangelii, a potem wielkiego prześladowania chrześcijan ze strony pogańskich cesarzy rzymskich. Gdy wreszcie dzięki edyktowi Konstantyna Wielkiego chrześcijaństwo zaznało względnego pokoju, zaczęło pojawiać się nowe zjawisko, nowy ruch charyzmatyczny, który narodził się na Wschodzie – monastycyzm.

Rodzący się ruch cechowało odpowiednie prawodawstwo kościelne. W tym właśnie aspekcie artykuł niniejszy stanowi próbę ukazania charakterystycznych cech monastycyzmu pierwszych wieków, używając do tego schematu geograficzno-regionalnego. Prześledzimy najstarsze prawodawstwo kościelne dotyczące monastycyzmu żeńskiego wieków IV, V i VI w basenie Morza Śródziemnego. W życiu bowiem mniszek przejawily się oryginalne wartości ascetyczne oraz specyficzne cechy kulturowe, które miały silny wpływ na rozwój nie tylko Monastycyzmu łacińskiego, lecz także na życie całego Kościoła powszechnego.

Niniejszy artykuł bada wszystkie kanony owego okresu dotyczące ascetek, a które to kanony zostały wydane przez Kościoły łacińskiej Afryki Północnej, Galii, Półwyspu Iberyjskiego oraz Italii. Synody badanego przez nas okresu ukazują bardzo dobrze życie Kościoła, odzwierciedlają różne trudności i położenia (częstokroć trudne), które wpłynęły na wydanie tychże kanonów, dostarczając nam w ten sposób cenny obraz zarówno historyczny, jak i teologiczno-duchowo-prawny. Obraz ten jest wyjątkowo ważny, by właściwie poznać najstarszy, rodzący się monastycyzm. Ów niezwykle cenny dla Kościoła ruch charyzmatyczno-duchowy pojawił się właśnie w tamtym czasie, znajdując swe podwaliny prawne, które dały mu niezbędne oparcie i bezpieczeństwo.

Badając prawa dotyczące monastycyzmu żeńskiego, postępować będziemy wedle porządku chronologicznego odnośnie do czasu wydania tychże przepisów. Zajmiemy się najpierw prawodawstwem afrykańskim, a następnie – Galii i Półwyspu Iberyjskiego. Nie wykluczemy także Italii, aczkolwiek prawa wydane na jej obszarach, a dotyczące monastycyzmu żeńskiego, są bardzo rzadkie.

Dzięki badanym zagadnieniom, które weszły do przepisów wówczas obowiązujących i niekiedy różniących się w zależności od miejsca promulgowania danej normy prawnej, poznajemy problemy, zwyczaje i dynamizm rozwoju monastycyzmu.

Dzieje najstarszego monastycyzmu łacińskiego w basenie Morza Śródziemnego należy także widzieć w świetle jego bezcennej roli, jaką odegrał w owym okresie. Kościół potrafił przyjąć zjawisko ascetyczne jako wielki dar iście proroczy i nieskażony, jeśli idzie o odczytanie Ewangelii i jej zbawczej *nouitas*. Dzięki niektórym łacińskim wspólnotom mniszym ruch ten został przeszczepiony nawet na Wschód, skąd notabene wziął początek, jak miało to miejsce w przypadku Rufina z Akwilei, Melanii Starszej, Melanii Młodszej, Hieronima i jego uczennic.

1. Obrzęd konsekracji ascetek.

Warunki potrzebne do zostania konsekrowaną¹

1. 1. W Afryce łacińskiej

Synody afrykańskie wieków IV-VI ustalają przepisy dotyczące obrzędu konsekracji dziewic. Czyni to najpierw drugi synod z Kartaginy, który zebrał się 16 czerwca 390 roku²

---

¹ Por. B. Degórski, *Il monachesimo latino nel Mediterraneo (secc. IV-VI): protagonisti e legislazione* [Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Instytut Badań nad Antykiem Chrześcijańskim], Lublin 2006, 237-246.

² Na temat tego synodu por. także Ch. Munier, *La tradition du IIe concile de Carthage*, „Revue des sciences religieuses” 46 (1972), 193-214; Tenże, *Conspectus chronologicus*, w: Tenże (wyd.), *Concilia Africae. A. 345 – A. 525* [seria wydawnicza: *Corpus Christianorum. Series Latina* (= CCL) 149], Turnholti 1974, XIX-XX; Tenże, *Cartagine. V. Concili*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, I, Casale Monferrato 1983, 603; Tenże, *Cartagine. V. Concili*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, Genova-Milano 2006, 879-891.

Był to synod, który dotyczył całej Afryki łacińskojęzycznej. Przewodniczył mu biskup Kartaginy Genekliusz. Synod promulgował siedemnaście kanonów dyscyplinarnych, z których kanony 2 i 10 powtarzają postanowienia synodu poprzedniego, któremu przewodniczył biskup Grat³. Synod ten ustalił po raz pierwszy w dziejach Kościoła, iż konsekracji dziewięć nie może dokonać zwykły kapłan, lecz musi ona być zastrzeżona tylko biskupowi⁴. Później przepis ten potwierdził synod w Kartaginie z 419 roku⁵. Znajduje się on w *canones in causa Apiarii*⁶. Należy

---

Por. B. Degórski, *Il ricorso ai Padri nei concili africani dei secoli IV-VI*, „Annuario Historiae Conciliorum” 35 (2003), 224.

³ Por. Concilium Carthaginense (a. 390), can. 3, CCL 149, 13-14: „Numidius episcopus Maxulitanus dixit: Si iubet sanctitas uestra, suggero, nam memini praeteritis conciliis fuisse statutum, ut chrisma uel reconciliatio paenitentium, necnon et puellarum consecratio a presbyteris non fiat; si quis autem emerit hoc facere, quid de eo statuendum sit? Geneclius episcopus dixit: Audiuit dignatio uestra suggestionem fratris et coepiscopi nostri Numidii; quid ad haec dicitis? Ab uniuersis episcopis dictum est: chrismatis confectio et puellarum consecratio a presbyteris non fiat, uel reconciliare quemquam publica missa presbytero non licere, hoc omnibus placet”. Na temat tego kanonu por. Także: B. Degórski, *Kler afrykański w świetle synodów IV i V wieku*, „Vox Patrum” 6 (1986), z. 10, s. 232-233; Tenże, *Peculiarità nel monachesimo del Mediterraneo latino secondo i concili dei secoli IV-VI*, w: *Cristianesimo e specificità regionali nel Mediterraneo latino (sec. IV-VI). XXII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana, Roma, 6-8 maggio 1993*, Istituto Patristico „Augustinianum” [= „Studia Ephemeridis «Augustinianum»”, 46], Roma 1994, 84.

⁵ Por. C. Munier, *Codex Apiarii causae*, w: Tenże (wyd.), *Concilia Africae....*, dz. cyt., 79-87.

⁶ Por. Concilium Carthaginense (a. 419), *Canones in causa Apiarii*, can. 6, CCL 149, 102 (*secundum codices Y, F, sylloges Maassenianae dictae*): „Fortunatianus episcopus dixit: in praeteritis conciliis statuta meminimus ut chrisma uel reconciliatio paenitentium necnon et puellarum consecratio a presbyteris non fiat; si quis emerit hoc facere, quid de eo statuendum sit? Aurelius episcopus dixit: Audiuit dignatio uestra suggestionem fratris et coepiscopi nostri Fortunatiani; quid ad haec dicitis? Ab uniuersis episcopis dictum est: Chrismae confectio et puellarum consecratio a presbyteris non fiat uel reconciliare quemquam in publica missa presbytero non licere, hoc omnibus placet; Concilium Carthaginense (a. 419), *Canones in causa Apiarii*, can. 6, CCL 149, 119 (*secundum collectiones Italicas*): „Fortunatus episcopus dixit: In praeteritis conciliis statuta meminimus ut crisma uel reconciliatio paenitentium necnon et puellarum consecratio a presbyteris non fiat; si quis emerit hoc facere, quid de eo statuendum sit? Aurelius episcopus dixit: Audiuit dignatio uestra suggestionem fratris et coepiscopi nostri Fortunati; quid ad haec dicitis? Ab uniuersis episcopis dictum est: Crismae confectio et puellarum consecratio a presbyteris non fiat; uel reconciliare quemquam eis minime licere in publica missa, hoc omnibus placet”; Concilium Carthaginense (a. 419), *Canones in causa Apiarii*, can. 6, CCL 149, 134-135 (*secundum recensiones Dionysianas*): „Fortunatus episcopus dixit: In praeteritis conciliis statutum meminimus

jednak powiedzieć, że to postanowienie nie było zawsze dokładnie przestrzegane, gdyż w niektórych późniejszych przepisach znajdujemy klauzulę, która pozwala prezbiterom na dokonanie konsekracji dziewic za pozwoleniem biskupa⁷

Wspomniany Apiariusz z Sykki (418-424) był kapłanem winnym wielu przestępstw. Ekskomunikowało go z tego powodu wielu różnych biskupów afrykańskich. Odnosił się on wówczas do papieża Zozyma, który przywrócił go do wspólnoty Kościoła. To jednak postanowienie biskupa Rzymu wzbudziło silny sprzeciw ze strony Kościoła Afryki łacińskojęzycznej⁸. Po odbyciu wielu synodów w Prowincji Prokonsularnej i synodów plenarnych, którym przewodził prymas – św. Aureliusz z Kartaginy, podjęto w tej sprawie decyzję na synodzie ogólnym wszystkich prowincji afrykańskich, który odbył się w Kartaginie w maju 419 roku. Synod ten zajął się sprawą Apiariusza, a w szczególności – zagadnieniem możliwości odwoływania się do sąsiednich biskupów w przypadku ekskomuniki. Postanowienie to podjęto na podstawie pierwszego soboru powszechnego w Nicei z 325 roku, którego tekst przywiózł biskup Cecylian – jeden z ojców tegoż soboru⁹. Decyzja synodu w Kartaginie zakładała wyższość synodu miejscowego nad władzą biskupa Rzymu i dawała pierwszeństwo odwoływaniu się do autorytetu “Ojców”¹⁰

Wracając do naszego zagadnienia, możemy powiedzieć, że pod-

ut chrisma uel reconciliatio paenitentium necnon et puellarum consecratio a presbyteris non fiat; si quis autem emerit hoc faciens, quid de eo statuendum sit? Aurelius episcopus dixit: Audiuit dignatio uestra suggestionem fratris et coepiscopi nostri Fortunati; quid ad haec dicitis? Ab uniuersis episcopis dictum est: Chrimae confectio a presbyteris non fiat uel reconciliare quemquam in publica missam presbytero non licere hoc omnibus placet”

Por. Concilium Carthaginense (28 VIII 397), can. R. CCL 149, 265: „Vt presbyter inconsulto episcopo uirgines non consignet [...]”; *Breviarium Hipponense*, can. 34, CCL 149, 42: „Vt presbyter non consulto episcopo uirgines non consecret [...]”; Ferrandus Carthaginensis diaconus, *Breuiatio canonum* (a. 523-546), can. 90, CCL 149, 295: „Vt presbyter, inconsulto episcopo, uirgines non consecret [...]”

⁸ Jeśli chodzi o przebieg całej tej sprawy, por. B. Studer, *Scrittori dell'Italia fino a papa Leone I Magno*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Patrologia*, III, Casale Monferrato 1978, 553.

⁹ Por. *Canones in causa Apiarii* 1, CCL 149, 101: „Aurelius episcopus dixit: Haec ita apud nos habentur exemplaria statutorum, quae tunc Patres nostri de concilio Nicaeno secum detulerunt, cuius formam seruantes, haec quae sequentur constituta, firmata a nobis, custodientur”

¹⁰ Por. Concilium Carthaginense, anni 419 (acta 25 Maii), CCL 149, 89: „Superest ut tam exemplaria Nicaeni concilii, quae nunc habemus et a patribus constituta sunt [...]” Por. także B. Degórski, *Il ricorso ai Padri...*, art. cyt., 225-227.

czas synodu w Kartaginie z 397 roku¹¹ ustalono wiek konsekrowanych dziewic na dwudziesty piąty rok życia¹² Wiek ten według następnego synodu plenarnego Afryki łacińskojęzycznej, który odbył się w Kartaginie 1 maja 418 roku¹³ mógł być antycypowany w niektórych przypadkach, na które pozwoliłby biskup. Do przypadków tych należały: zagrożona czystość dziewicy i to zarówno ze względu na tzw. *petitor*¹⁴ czy *raptor*; zagrożenie życia samej dziewicy; prośby o to rodziców czy opiekunów¹⁵

¹¹ Dnia 28 sierpnia 397 roku pod koniec posiedzenia synodu, gdy biskupi Bizaceny powrócili do swoich diecezji, około czterdziestu ojców synodalnych z Mauretanii, Numidii i Prowincji Prokonsularnej zatwierdziło *Breviarium Hipponense* (por. CCL 149, 143). Oni także ustalili wiele przepisów dyscyplinarnych: zakaz powtórzonego udzielania chrztu; zakaz powtórnego święcenia biskupów i ich przenoszenia; konieczność obecności trzech biskupów przy udzielaniu święceń nowego biskupa; ogłaszanie daty Wielkanocy przez prymasa Kartaginy; zakaz tworzenia nowych diecezji; przedsięwzięcia przeciwko uzurpacji biskupów względem praw innych hierarchów. Por. Ch. Munier, *Cartagine....* art. cyt., 604-605.

¹² Tak ustala po raz pierwszy synod w Kartaginie z dnia 28 sierpnia 397 roku (w: CCL 149, 264): „Vt ante uiginti quinque annos aetatis nec clerici ordinentur nec uirgines consecrentur” Por. także: Ferrandus Carthaginensis diaconus, *Breviatio canonum* (a. 523-546), can. 121, CCL 149, 297: „Vt ante XXV annos nec clerici ordinentur nec uirgines consecrentur”; *Breviarium Hipponense*, can. 1. b, CCL 149, 33: „Vt ante XXV aetatis annos nec clerici ordinentur nec uirgines consecrentur” Potwierdzi to synod w Kartaginie z 419 roku. Por. Concilium Carthaginense (a. 419), *Canones in causa Apiarii*, can. 16 (*secundum codices Y, F, sylloges Maassenianae dictae*), CCL 149, 105: „Vt ante uiginti quinque annos nec diaconi ordinentur nec uirgines consecrentur”; tamże, can. 19 a. (*secundum collectiones Italicas*), CCL 149, 123: „Et ut ante XXV annos aetate diaconus uel presbyter nullus ordinentur neque uirgines consecrentur”; tamże, can. 16 d. (*secundum recensiones Dionysianas*), CCL 149, 139: „Et ut ante uiginti annos aetatis nec diaconi ordinentur nec uirgines consecrentur” Co się tyczy tego kanonu, por. także B. Degórski, *Kler afrykański....*, art. cyt., 219; Tenże, *Peculiarità nel monachesimo del Mediterraneo latino....*, art. cyt., 85.

¹³ Por. C. Munier, *Conspectus chronologicus*, w: CCL 149, XXXI: „«Plenarium». «totius Africae» fuit, testante Augustino, ep. 215, 2 [...]. [...] Veteres collectiones gallicae [...] numerum episcoporum, ducentos et quattuordecim, indicant, sicut et Prosper (*Pro Aug. resp. ad capitula obiect. Gallorum* 8; *Contra Collatorem* V, 3)” Synod ten, w którym uczestniczyło dwustu czterestu biskupów, ustalił naukę o grzechu pierworodnym i o łasce Bożej. Zajął się także zagadnieniami dotyczącymi donatystów i leniwych biskupów. Pozwolił także duchownym na odwoływanie się do prymasa Afryki i do synodów ogólnych Afryki, a nie pozwolił im na apelację do biskupów zamorskich (w tym także do biskupa Rzymu). Por. Ch. Munier, *Cartagine....* art. cyt., 608-609.

¹⁴ Co do klasycznego znaczenia tego słowa por. dla przykładu: Apuleius, *Metamorphoses* IV 32.

¹⁵ Por. *Registri Ecclesiae Carthaginensis excerpta, notitia de concilio Carthaginensi*

W *Statuta Ecclesiae antiqua*, które zostały zebrane ok. roku 475 przez Genadiusza z Marsylii (zm ok. 494 r.), znajdujemy kanon z domniemanego, czwartego synodu w Kartaginie, który miał zebrać się dnia 20 października 398 roku¹⁶. W kanonie tym czytamy, że podczas konsekracji dziewica powinna wystąpić w szatach, które godzą się osobie święconej, a które to szaty są jej codziennym ubiorem¹⁷.

1. 2. W Galii

Wśród praw synodalnych Kościoła Galii znajdujemy przepis odnoszący się do profesji wdowy¹⁸, która może być porównana do konsekracji dziewic w Afryce łacińskojęzycznej.

Zagadnieniem tym w Galii zajął się pierwszy synod w Orange, który odbył się dnia 8 listopada 441 roku. Przewodniczył mu św. Hilary z Arles i uczestniczył w nim między innymi św. Euchariusz z Lyonu. Synod promulgował trzydzieści kanonów dyscyplinarnych, które mówią o trosce duszpasterskiej duchownych owego czasu. Możemy na ich pod-

---

(I V 418), can. 126, CCL 149, 227: „Item placuit ut quicumque episcoporum, necessitate periclitantis pudicitiae uirginalis, cum uel petitor potens uel raptor aliquis formidatur, uel si etiam aliquo in mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit ne non uelata moriatur, aut exigentibus parentibus aut his ad quorum curam pertinet, uelauerit uirginem seu uelauit intra uiginti et quinque annos aetatis, non ei obsit concilium quod de isto annorum numero constitutum est” Por. także Ferrandus Carthaginensis diaconus, *Breviatio canonum* (a. 523-546), can. 30, CCL 149, 289: „Vt episcopus qui, necessitate compellente, ante xxv annos uirginem uelauerit, nihil ei obsit concilium quod de isto numero annorum constitutum est. Concilio Carthaginensi, tit. 18 [= a. 418; por. *Canones Africani a Ferrando allegati*, w: CCL 149, 307]” Co do tego kanonu, por. Także B. Degórski, *Kler afrykański...*, art. cyt., 233; Tenże, *Peculiarità nel monachesimo del Mediterraneo latino...*, art. cyt., 86.

¹⁶ Jak twierdzi Ch. Munier (*Cartagine...*, art. cyt., 605), rok 398 był zbyt trudny, by zgromadzić synod plenarny w Kartaginie. Gildon istotnie wystąpił wówczas wyraźnie przeciw cesarzowi rzymskiemu. Nie należy więc wierzyć zbiorowi kanonicznemu zwanemu *Hispana*, który ustala ten synod na dzień 8 listopada 398 roku. W rzeczywistości jednak mamy tu do czynienia z kompilacją pochodzącą z Prowansji, która znana jest jako *Statuta Ecclesiae antiqua*.

¹⁷ Por. Gennadius Massiliensis, *Statuta Ecclesiae antiqua. Concilium Carthaginense quartum* (20 X 398), can. 11 (99), CCL 149, 345: „Sanctimonialis uirgo cum ad consecrationem suo episcopo offertur, in talibus uestibus applicetur, qualibus semper usura est, professioni et sanctimoniae aptis”

¹⁸ Co się tyczy posługi kościelnej wdów w starożytności chrześcijańskiej por. B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, „Vox Patrum” 22 (2002), z. 42-43, s. 303-318.

stawie poznać także liturgię gallikańską¹⁹

Co się tyczy profesji wdów, synod ustala, iż powinna się ona odbyć w obecności biskupa, a jej zewnętrznym znakiem ma być szczególna szata, którą wdowa przywdzieje. Przepis ten ustala także pewną nowość: obrzęd ma się odbyć *in secretario*²⁰ Zwrot ten może oznaczać zakrystię względnie *diaconicum* (miejsce dla diakonów), lub *metatorium* albo *saluatorium*²¹ (miejsce, w którym witano biskupa, gdy przychodził, by odprawiać), lub jakieś ustronne miejsce, czy wreszcie pomieszczenie, w którym dokonywały się posiedzenia duchownych.

Synod w Vannes, który zebrał się w czasie dokładnie nam nieznanym, ale który można umieścić pomiędzy 461 a 491 rokiem, ustala w kanonie czwartym kary dla tych dziewic, które nie zachowały ślubu czystości. Synod ten został zwołany, aby wyświęcić biskupa tegoż miasta – Paterna. Przewodniczył święceniom metropolita Tours – Perpetuus²² Towarzyszyli mu liczni biskupi tejże prowincji kościelnej. Podczas synodu promulgowano szesnaście kanonów dyscyplinarnych. Data synodu może być ustalona w oparciu o wiadomości dotyczące metropolity Perpetuusa, który zmarł w roku 491 po trzydziestu latach przebywania na katedrze biskupiej w Tours²³

Dziewice Bogu poświęcone, które nie przestrzegają ślubowanej czystości, są przedstawiane jako te, które *uirginitatem professae et benedictionem fuerint per manus impositionem sub contestatione huius propositi consecutae*²⁴ Oznacza to, że w owym czasie (przynajmniej w tym miejscu) obrzęd konsekracji dziewic przewidywał włożenie ręki (nie rąk) na osobę konsekrowaną²⁵

¹⁹ Por. Ch. Munier, *Orange (concilio)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., 2493; J. Limmer, *Konzilien und Synoden im spätantiken Gallien von 314 bis 696 nach Christi Geburt*, Teil 1: *Chronologische Darstellung* [= „Wissenschaft und Religion” 10], Frankfurt am Main 2004, 105-109.

²⁰ Por. Concilium Arausicum primum (8 XI 441), can. 26 (27), CCL 148, 85: „Viduitatis seruandae professionem coram episcopo in secretario habitam imposita ab episcopo ueste uiduali indicandam”

²¹ Por. J. Limmer, dz. cyt., I, 431, przypis 698.

Odnosnie do biskupa Perpetuusa z Tours por. V Saxer, *Perpetuo di Tours*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., II, 2755-2756.

²³ Por. Ch. Munier, *Vannes (concilio)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., II, 3553; J. Limmer, dz. cyt., I, 133-136.

²⁴ Concilium Veneticum (a. 461-491), can. 4, CCL 148, 152.

Na temat wkładania ręki na kobiety w starożytności chrześcijańskiej por. także: B. Degórski, *Liturgiczna posługa kobiet w Kościele pierwszych wieków*, „Dissertationes Paulinorum” 7 (1994), 49-51.

Synod wreszcie z Orleanu z dnia 28 października 549 roku ustala dość dokładnie warunki nowicjatu mniszek²⁶. Było to pierwsze zgromadzenie kościelne w owym kraju. Odnośnie do tego synodu Franków w VI wieku należy powiedzieć, że posiedzenie to zgromadził król Childebert I przede wszystkim po to, by podjąć postanowienia co do biskupa Marka, który został zesłany na wygnanie do Orange. W synodzie uczestniczyło ośmiu metropolitów i dwóch delegatów pochodzących z innych prowincji kościelnych (jeden archidiakon i jeden kapłan), czterdziestu dwóch biskupów i dziewiętnastu delegatów (pięciu archidiakonów, dziewięciu kapłanów, trzech diakonów i dwóch opatów). Wszyscy pochodzili z dziesięciu prowincji kościelnych kraju i z dwóch innych. Zgodnie z uchwałami synodu ów biskup Marek mógł wrócić na swą stolicę biskupią. Synod ogłosił dwadzieścia cztery kanony, z których pierwszy potępiał Eutychesa i Nestoriusza. Pozostałe kanony potwierdzały prawo azylu w kościele dla przestępczych niewolników i ustalały przepisy dotyczące biskupów, duchowieństwa i mniszek. Niektóre kanony²⁷ odwoływały się do przepisów wydanych przez wcześniejsze synody²⁸.

Odnośnie do wspomnianego nowicjatu mniszek, kanon 19 tegoż synodu, mówiąc o *puellae, które seu propria uoluntate monasterium expetunt seu a parentibus offeruntur*, wspomina o dwóch rodzajach klasztorów: o jednym, który został przedstawiony jako miejsce, w którym mniszki *non perpetuo tenentur inclusae*, i o innym, który jest ukazany, jak możemy wywnioskować, jako miejsce, którego osoby Bogu poświęcone nigdy nie mogą opuszczać. Co się tyczy mniszek, które znajdują się w ścisłej klauzurze, prawodawca postanawia dla nich tylko rok próby, podczas której będą odziewać się po świecku. Dla pozostałych zakonnic czas ten wynosi trzy lata, po zakończeniu których otrzymają strój zakonny zgodnie ze statutami klasztoru²⁹.

Odnośnie do wieku osób konsekrowanych, kanon 52 tak zwanego drugiego synodu w Arles, którego tekst powstał w latach 442-506, mówi o wieku, który już wcześniej został ustalony w Kościele Afryki łacińsko-

Por. Concilium Aurelianense (28 X 549), can. 19, CCL 148 A, 155.

Są to następujące kanony: 2, 4, 6, 10-11, 18, 22-24.

Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., 2228; J. Limmer, dz. cyt., I, 233-242.

²⁹ Por. Concilium Aurelianense (28 X 549), can. 19, CCL 148 A, 155: „Quaecumque etiam puellae seu propria uoluntate monasterium expetunt seu a parentibus offeruntur, annum in ipsa qua intrauerint ueste permaneant. In his uero monasteriis, ubi non perpetuo tenentur inclusae, triennium in ea qua intrauerint ueste permaneant et postmodum secundum statuta monasterii ipsius, in quo elegerint permanere, uestimenta religionis accipiunt”

języcznej, to znaczy: o dwudziestu pięciu latach życia³⁰

Badacze współcześni twierdzą zgodnie, iż akta tegoż synodu są kompilacją, której dokonała jakaś prywatna osoba, łącząc razem postanowienia następujących synodów: z Arles z 314 roku, pierwszego soboru powszechnego w Nicei z 325 roku, synodu w Orange z 441 roku i synodu w Vaison z 442 roku. Z tego powodu kompilacja ta musi pochodzić z czasu po roku 442³¹

Synod natomiast w Agde, który zebrał się dnia 10 września 506 roku, ustalił wiek konsekracji dziewicy Bogu poświęconej aż na czterdziesty rok życia, jeśli chodzi o przywdziewanie welonu³² Synod ten zgromadził się w bazylice św. Andrzeja w Agde pod przewodnictwem św. Cezarego z Arles. Uczestniczyło w nim około trzydziestu biskupów pochodzących z sześciu prowincji kościelnych z królestwa Alaryka – ariańskiego króla Wizygotów. Synod ten przyczynił się między innymi do zmiany na lepsze postępowania króla względem katolików³³

1. 3. Na Półwyspie Iberyjskim

Przejdźmy teraz na Półwysep Iberyjski, gdzie ustalono, iż dziewice Bogu poświęcone mogą przyjąć welon dopiero w późnym okresie życia. Zostało to ustalone już w roku 380 w Hiszpanii podczas pierwszego synodu w Saragossie.

Synod ten zgromadził się, by zwalczać pryscylianizm. Wzięło w nim udział dwunastu biskupów z różnych prowincji kościelnych Hiszpanii i z kilku prowincji Akwitanii. Podczas synodu promulgowano osiem kanonów, w których potępiono błędną naukę pryscylianizmu, lecz nie po-

Por. Concilium Arelatense secundum nuncupatum (a. 442-506), can. 25. CCL 148, 124: „De puellis quae se uouerunt Deo et praeclari decore nominis floruerunt, si post uiginti et quinque annos aetatis ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus, ut cum his cum quibus se alligauerint communione priuentur, ita ut iis postulantibus paenitentia non negetur; cuius paenitentiae communitio multo tempore differatur”

³⁰ Por. C. Munier, w: CCL 148, 111; J. Limmer, dz. cyt., I, 119-124.

³² Por. Concilium Agathense (10 IX 506), can. 19. CCL 148, 202: „Sanctimoniales, quamlibet uita earum et mores probati sint, ante annum aetatis suae quadragesimum non uelentur”

³³ Por. Ch. Munier, *Agde (concilio di)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., I, 78-79; J. Limmer, dz. cyt., I, 152-166; Ch. Munier, *Agde (concilio di)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico...*, dz. cyt., 125-127.

szczególne osoby ją wyznające³⁴

Ten tak wysoki wymóg wieku dla osoby konsekrowanej może być usprawiedliwiony faktem, iż synod – jak wspomnieliśmy – wystąpił przeciwko Pryscylianowi (ur. ok. 345 r. – zm. ok. 385 r.) oraz pryscylianizmowi i jego zbyt niemu rygoryzmowi ascetycznemu³⁵ Synod ustalił także, iż nienaganne postępowanie osoby przyjmującej zakony welon musi zostać potwierdzone przez *sacerdos*, co oznacza oczywiście biskupa³⁶

2. Styczność kobiet Bogu poświęconych z innymi osobami³⁷

2. 1. W Afryce łacińskiej

W celu zabezpieczenia czystości i świętość kobiet, które podjęły życie ascetyczne już najstarsze synody afrykańskie IV w. ustaliły odnośnie do tego prawa, podkreślając wagę, jaką odgrywa tu oddzielenie kobiet Bogu poświęconych od innych ludzi. Synody postanawiają bowiem, aby kobiety te nie wystawiały się łatwo i pochopnie na zagrożenia związane z ich ślubowaną Bogu czystością.

W ten sposób wypowiedział się już synod w Kartaginie, któremu przewodniczył biskup Kartaginy i prymas Afryki łacińskiej – Grat. Stało się to w czasie, który dla nas jest dokładnie nieznanym, a który możemy umieścić w latach 345-348³⁸ Synod ten odwołał się w tej sprawie do po-

³⁴ Por. P. de Luis, *Saragozza*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...* dz. cyt., II, 3097.

³⁵ Co do Pryscyliana i gloszonego przezeń ascetyzmu hiszpańskiego por. J. M. Blázquez, *Prisciliano introductor del ascetismo en Gallaecia*, w: *Primera reunión gallega de estudios clásicos. Pontevedra 2-4 VII 1979*, Santiago de Compostela 1981, 210-236.

³⁶ Por. Concilium Caesaravgvstanvm (a. 380), can. 8. Mansi (skrót ten oznacza: J. D. Mansi [wyd.], *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Graz 1960-1962 [reprint anast]) 3, 365: "Ite lectum est, non velandas esse virgines, quae se Deo voverint, nisi quadraginta annorum probata aetate, quam sacerdos comprobaverit. Ab universis episcopis dictum est: Placet"

³⁷ Por. B. Degórski, *Il monachesimo latino nel Mediterraneo...*, dz. cyt., 246-256.

³⁸ Prawdę powiedziawszy, nie wiemy dokładnie, kiedy synod ten się zebrał. Różne twierdzenia co do daty tego synodu przedstawia: C. Munier, *Conspectus chronologicus*, w: CCL 149, XIX: "Tempus concilii adhuc stat sub lite. Etenim, non solum a tempore Sardicensis pendet (a. 342-343), cui Gratus adfuerat (c. 5) [CCL 149, 6]; II. Hesse, *The Canons of the Council of Sardica*, Oxford 1958, p. 23, sed a tempore missionis

stanowień poprzednich, podobnych dekretów, które zostały wydane przez wcześniejsze synody³⁹

Synod zabronił nie tylko zamieszkiwania razem ascetów o odmienniej płci, lecz także odwiedzin tychże ascetów przez obce im osoby. Przewidzianą karą za nieprzestrzeganie tego postanowienia jest dla świeckich pozbawienie ich przystępowania do komunii, a dla duchownych – odebranie im wszystkich przywilejów stanu duchownego, czyli przeniesienie ich do stanu świeckiego⁴⁰

officialium Pauli et Macarii (necnon et a tempore edicti Constantis) quibus alludit idem Gratus in prologo [CCL 149, 3]. Cf. Schwartz pro anno 342 (concilii Sardicensis) decernens, annum 348/349 (qui pro concilii sub Grato in usu erat) respuit: *Der griechische Text der Kanones von Serdika*, w: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 30 (1931), s. 4 n. 1. Sed eius opinio non placuit omnibus. W. Telfer, w: *The Harvard Theological Review* 35 (1943), p. 190. W.H.C. Frend, *The Donatist Church*, Oxford 1952, s. 179, etc., annum 348 uel 349 semper retinent, cum Lenain de Tillemont, P. Monceaux, *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne*, IV (1912), p. 242; Hefele-Leclercq, I. 837, etc. Recentius, R. Crespin, opinione Reu. F.L. Crosse fretus (JthSt. 50 [1949], p. 200) annum 345 proposuit, *Ministère et sainteté*, Paris 1965, p. 38 n. 5. Quibus sic stantibus, donec quaestiones pendentes de Passione Marculi (utrum die 29 nouembris 347 perierit, necne?; por. Optati *Contra Parm. Don.*, III, 1-4), et de edicto Constantis (utrum die 15 augusti a. 347 a proconsule Africae decretorie publicatum sit, an cuiusdam prioris anni?), quibus Passio Maximiani et Isaaci conferatur, ratione habitata rerum Occidentis (uel influxus episcopi Maximiani Treuirensis in Constantem?) solui possint, admitti potest concilium sub Grato quodam anno inter 345 et 348 habitum esse"

Katolicki biskup Grat był następcą Cecyliana na stolicy biskupiej w Kartaginie podczas schizmy donatystów. Po zesłaniu Donata w 347 roku na wygnanie, Grat stał się jedynym biskupem Kartaginy. Około roku 348 zwołał on ten synod ogólny Kościoła lacińskiej Afryki Północnej. Grat zmarł przed rokiem 359. Co się tyczy biskupa Grata z Kartaginy, por. W. H. C. Frend, *Grato*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., II, 1677-1678.

³⁹ Por. Concilium Carthaginense sub Grato (a. 345-348), can. 3, CCL 149, 5: "[...] hoc et in singulis conciliis a nobis statutum est"

⁴⁰ Por. Concilium Carthaginense sub Grato (a. 345-348), can. 3, CCL 149, 5: "Gratus episcopus dixit: Et illud praecipue, si uidetur uestrae dilectioni, cauendum est: ut pastoris curam, quantum debet et potest, regalis prouidentia tota praemuniat, ut nullis liceat extraneis ab affectu carnali abstinentibus diuerse pariter commorari. Occasiones enim amputandae sunt peccatorum et tollendae omnes suspiciones quibus subtilitas diaboli sub praetextu caritatis et dilectionis incautas animas uel ignaras irretire consuevit. Nullus igitur et nulla sanctimoniae et uirginitati deseruiens, propter blasphemiam ecclesiae, si uobis placet, in una domo penitus commorari non debet. Vniuersi dixerunt: Qui nollunt nubere et pudicitiae meliorem elegunt partem, uitare debent non solum habitare simul, sed nec habere ad se aliquem accessum. Hoc ergo et lex iubet et sanctitas uestra commendat, hoc et in singulis conciliis a nobis statutum est. Gratus episcopus dixit: Ergo persuasio interdum prudentes solet arcere a peccatis, cum

Przepis ten został potwierdzony dnia 28 sierpnia 397 roku przez trzeci synod w Kartaginie⁴¹. Był on synodem ogólnym Afryki, chociaż nie byli na nim obecni biskupi prowincji Bizaceny. Zgromadziło się na nim około czterdziestu uczestników z Afryki Prokonsularnej, z Mauritanii i z Numidii. Wziął w nim udział także św. Augustyn z Hippony. Synod wydał wiele kanonów dyscyplinarnych dotyczących duchownych, udzielania sakramentu chrztu, święceń kapłańskich czy ogłaszania daty Wielkanocy⁴².

Co się tyczy zajmującej nas tu sprawy, trzeci synod z Kartaginy dodał klauzulę, według której duchowni i asceci mogli spotykać się z osobami Bogu poświęconymi tylko za pozwoleniem biskupa lub kapłana. Podczas tych odwiedzin nie wolno im było pozostawać sam na sam, lecz w obecności innych duchownych czy osób wyznaczonych przez tegoż biskupa względnie kapłana. Co więcej, kanon ten nie pozwalał nawet biskupom czy kapłanom pozostawiania sam na sam z kobietami Bogu poświęconymi, lecz w obecności duchownych czy chrześcijan godnych zaufania⁴³.

---

imprudentes debet metus huiusmodi constringere, si sanum consilium respuunt et salutare mandatum. Si ergo laici sunt, post commonitionem, si contempserint, a communione separentur; si clerici sunt, honore priuentur. Vniuersi dixerunt: Placet, placet”

⁴¹ Por. Concilium Carthaginense tertium (28 VIII 397), can. 25, CCL 149, 334.

⁴² Por. Ch. Munier, *Cartagine...*, art. cyt., 604-605.

Por. Concilium Carthaginense tertium (28 VIII 397), can. 25, CCL 149, 334: “Vt clerici uel continentes ad uiduas uel uirgines nisi ex iussu uel permissu episcoporum aut presbyterorum non accedant, et hoc non soli faciant sed cum conclericis uel cum hic cum quibus episcopus aut presbyter iusserit. Nec ipsi episcopi et presbyteri soli habeant accessum ad huiusmodi feminas, sed ubi aut clerici praesentes sunt aut graues aliqui Christiani” Por. także Registri Ecclesiae Carthaginis excerpta, can. 38, CCL 149, 184; Sylloge Africanorum conciliorum in epitome Hispanica, can. 23, CCL 149, 315; G. Martínez Díez, *El Epitome hispánico, una colección canónica española del siglo vii*, Comillas 1962; C. Munier, *Conspectus chronologicus*, w: CCL 149, XXI-XXII; Tenże, *Registri Ecclesiae Carthaginis excerpta*, w: CCL 149, 173-181.

Ten sam przepis znajduje się także w: *Breviarium Hipponense*, can. 24, CCL 149, 40 (odnośnie do tego kanonu por. także B. Degórski, *Kler afrykański...*, art. cyt., 233; Tenże, *Peculiarità nel monachesimo del Mediterraneo latino...*, art. cyt., 90), oraz w skróconej postaci w: Ferrandus Carthaginensis, *Breviatio canonum*, can. 132, CCL 149, 298: “Vt clerici uel continentes ad uiduas uel uirgines sine iussu uel permissu episcopi uel presbyteri non accedant”

Ferrand był diakonem Kościoła kartagińskiego, gdzie działał w pierwszej połowie VI wieku. Był uczniem św. Fulgencjusza z Ruspe, za którym podążył na wygnanie do Sardynii. Ferrand, zbierając dokumenty wszystkich synodów afrykańskich, mógł jeszcze zaczerpnąć teksty kanonów bezpośrednio z oryginalnych akt i z ksiąg, które niebawem miały przepaść na zawsze z powodu licznych nieszczęść, które spadły na Afrykę Łacińską.

Tenże trzeci synod kartagiński ustalił także, iż dziewice Bogu poświęcone po śmierci ich rodziców, w domu których mieszkały, powinny zostać powierzone pieczy biskupa lub kapłana, czy też kobiet cieszących się wielkim poważaniem, u których powinny zamieszkać. Wszystko to zaś ze względu na następujący powód: *ne passim uagando Ecclesiae laedant opinionem*⁴⁴

Mężczyzna (być może prezbiter lub przynajmniej duchowny) miał troszczyć się o potrzeby zarówno duchowe, jak i materialne ascetek żyjących w odosobnieniu. Aby strzec świętości życia ascetek, domniemany synod w Kartaginie z dnia 26 października 398 roku ustalił, iż tego rodzaju mężczyzna, by móc wykonywać swe zadanie, miał być zatwierdzony przez biskupa miejsca⁴⁵. Z tego względu, potwierdzając to prawo, tenże synod uważa za winnego tego biskupa czy kapłana, który – by zaspokoić potrzeby materialne najmłodszych wdów czy mniszek – pozwoliłby na ich zbytnią styczność z tymiż duchownymi⁴⁶.

Co się tyczy dzieła diakona Ferranda z Kartaginy, por. G. Lapeyre, *Introduction sur la vie et les œuvres de Ferrand*, Paris 1929; A. Vetulani, *Breviatio canonum Ferrandi*, w: *Dictionnaire de droit canonique*, II, Paris 1937, 1172; C. Munier (wyd.), *Concilia Africae a. 345 - a. 525* [= CCL 149], Turnholti 1974, 284-286.

⁴⁴ Concilium Carthaginense tertium (28 VIII 397), can. 33, CCL 149, 355: "Vt uirgines sacrae, si a parentibus, a quibus custodiebantur priuatae fuerint, episcopi prouidentia uel presbyteri ubi episcopus absens est, grauioribus feminis commendentur, ut simul habitantes inuicem se custodiant, ne passim uagando Ecclesiae laedant opinionem" Por. także *Registri Ecclesiae Carthaginensis excerpta*, can. 44, CCL 149, 186. Ten sam przepis znajduje się także w: *Breviarium Hipponense*, can. 31, CCL 149, 42 (co się tyczy tegoż kanonu, por. także B. Degórski, *Kler afrykański...*, art. cyt., 233; Tenże, *Peculiarità nel monachesimo del Mediterraneo latino...*, art. cyt., 90), oraz w skróconej postaci w: Ferrandus Carthaginensis, *Breviatio canonum*, can. 48, CCL 149, 291: "Vt episcopi prouidentia uirginibus, quae pupillae fuerint, ubi habitent eligatur"

⁴⁵ Por. Concilium Carthaginense quartum (26 X 398), can. 97 (39), CCL 149, 352: "Vir qui religiosus feminis praeponeudus est ab episcopo loci probetur" Przepis ten pochodzi ze *Statuta Ecclesiae antiqua*, które według Ch. Muniera ułożył około 475 r. Gennadiusz z Marsylii. Por. C. Munier, *Les Statuta Ecclesiae antiqua*, Paris 1960; Tenże, *Concilium Carthaginense quartum, scilicet statuta Ecclesiae antiqua Gennadii Massiliensis*, w: CCL 149, 324 e 342.

⁴⁶ Por. Concilium Carthaginense quartum (26 X 398), can. 102 (68), CCL 149, 353: "Ad reatum episcopi pertinet uel presbyteri qui parochiae praest. si sustentandae uitae praesentis causa adolescentiores uiduae uel sanctimoniales clericorum familiaritatibus subiiciantur" Także i ten przepis znajduje się w *Statuta Ecclesiae antiqua*.

2. 2. W Galii

Kościół w Galii zaczerpnął z prawodawstwa afrykańskiego jedynie ów powyższy kanon synodu kartagińskiego. Przepis ten znajdujemy w kompilacyjnym zbiorze prawnym *Statuta Ecclesiae antiqua*, który powstał około roku 475. Dokonał tego Gennadiusz z Marsylii, *uir qui religiosus feminis praeponendus est*, a zatwierdził miejscowy biskup ordynariusz⁴⁷. Co się zaś tyczy własnego prawodawstwa Kościoła Galii, posiadamy tekst synodu w Épaone, który odbył się w dniach od 6 do 15 września 517 roku⁴⁸.

W 516 roku na tron Burgundii wstąpił król Zygmun, który nieco wcześniej nawrócił się na katolicyzm, i począwszy od tegoż roku arianizm został zwalczony w tymże królestwie. Rok później – w 517 roku – w Épaone zgromadził się ten właśnie synod. Uczestniczyło w nim trzech metropolitów, dwudziestu jeden biskupów, jeden kapłan jako wysłannik tamtejszych prowincji kościelnych, duchowni i – jak się wydaje – także świeccy. Synod wydał czterdzieści kanonów, z których ostatni stanowi zakończenie.

Ojcowie synodalni w kanonach 29 i 31 odwołują się do postanowień wcześniejszych synodów. Widoczne są także liczne podobieństwa, jakie zachodzą pomiędzy kanonami 10, 23 i 32 tegoż synodu, a kanonami 11, 13 i 22 synodu narodowego Fraków, który odbył się 10 lipca 511 roku w Arles. Niemniej jednak wśród dekretów tych dwóch synodów zauważamy także pewne różnice. Tak jest między innymi, jeśli idzie o kanony 3, 10 i 25 synodu w Arles, a kanony 39, 33 i 35 synodu w Épaone. Z tego względu nie można wykazać bezpośredniego wpływu synodu z Arles z 511 roku na synod w Épaone. Ponadto trzeba dodać, że żaden z biskupów nie uczestniczył w obu synodach⁴⁹.

Wracając do zagadnień nas zajmujących, stwierdzamy, iż synod w Épaone ustalił, iż do żeńskiego klasztoru może wejść tylko kobieta raczej starsza i to ciesząca się dobrą sławą. Kanon ten dotyczy zarówno tych, którzy mieli zabiegać o świadczenia materialne mniszek, jak i tych, którzy piastowali jakieś urzędy zakonne. Dla przykładu: duchowni mieli

⁴⁷ Por. Gennadius Massiliensis, *Statuta Ecclesiae antiqua* (ok. 475 r.), can. 39, CCL 148, 173: "Vir qui religiosus feminis praeponendus est, ab episcopo loci probetur"

⁴⁸ Por. Concilium Epaonense (15 IX 517), can. 38, CCL 148 A, 34.

⁴⁹ Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, art. cyt., 2226; J. Limmer, dz. cyt., I, 174-183.

natychmiast opuszczać klasztor po odprawieniu mszy świętej. Żaden inny duchowny czy żaden młody mnich nie mieli prawa wstępu do klasztoru żeńskiego⁵⁰

Kanon ten został przejęty i udoskonalony przez synod w Mâcon, który odbył się dnia 1 listopada w roku bliżej nam nie znanym, a który możemy umieścić pomiędzy 581 a 583 rokiem⁵¹ Synod ten zgromadził biskupów królestwa podległego królowi Guntramnowi (*Guntramnus*). Na synodzie obecnych było pięciu metropolitów i szesnastu biskupów. Wydano dwadzieścia kanonów, wśród których kanony 14 i 15 nawiązują do praw wydanych przez poprzednie synody, a kanony 1, 2 i 11 wprost przejmują kanony poprzednich synodów. Przepisy dotyczą duchownych, klasztorów żeńskich, także sprawy nie podlegania duchownych sądom świeckim⁵²

Co się tyczy praw dotyczących mniszek, synod poszerzył zakaz wstępu do klasztorów żeńskich biskupów, kapłanów, diakonów, niższych duchownych i świeckich *nisi probatae uitae et aetatis prouectae*. Te same słowa spotykamy już wcześniej w uchwałach synodu w Épaone z roku 517⁵³ Synod w Mâcon zakazuje ponadto wchodzenia do klasztoru nawet kogokolwiek z rodziny mniszek. Następnie synod postanawia, że miejscem spotkania z mniszkami może być rozmównica. Jest to w ogóle pierwsza w dziejach Kościoła wzmianka prawna o rozmównicy. Według synodu, oprócz rozmównicy takie spotkanie mogło się odbyć również w kaplicy zakonnej. Możemy jednak założyć, iż w tym ostatnim przypadku chodzi o spotkanie, które dokonywało się podczas nabożeństw liturgicznych, a to oczywiście nie pozwalało na rozmowę z zakonnicami. Synod zabrania ponadto wszelkich spotkań mniszek z rodziną i z żydowskimi kupcami⁵⁴

⁵⁰ Por. Concilium Epaonense (15 IX 517), can. 38, CCL. 148 A, 34: "In monasteria puellarum non nisi probatae uitae et aetatis prouectae ad quascumque eorum necessitates uel ministracionis permittantur intrare. Ad faciendas uero missas qui ingressi fuerint, statim exacto ministerio regredi festinabunt; alias autem nec clericus nec monachus iuuenis ullum ad puellarum congregatione habebit accessum, nisi hoc aut paterna aut germana necessitudo probetur admittere"

⁵¹ Por. Concilium Matisconense (1 XI 581-583), can. 2, CCL. 148 A, 223-224.

⁵² Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, art. cyt., 2230; J. Limmer, dz. cyt., I, 279-284.

⁵³ Por. Concilium Epaonense (15 IX 517), can. 38, CCL. 148 A, 34.

⁵⁴ Por. Concilium Matisconense (1 XI 581-583), can. 2, CCL. 148 A, 223-224: "Vt nullus episcopus, presbyter, diaconus, clericus uel quicumque secularis in monasteriis puellarum nisi probatae uitae et aetatis prouectae praeter utilitatem aut quamcumque reparationem monasterii ad quascumque earum necessitates habitare aut secretas

Przejdźmy teraz do prawodawstwa synodu w Clermont z dnia 8 listopada 535 roku. Synod ten zgromadził się za pozwoleniem króla Teodeberta I, który rok wcześniej (po śmierci swego ojca – Teodoryka I) pokonał wraz z wujem Childebrem I królestwo Burgundów i zdobył niektóre ziemie Ostrogotów. Synodowi przewodniczył metropolita Bourges – Honorat. Uczestniczyli w nim także: biskup Clermont i trzynastu biskupów, którzy pochodzili z odległych krain, a które od 534 roku zostały dołączone do tegoż królestwa. Synod wydał szesnaście kanonów, z których pierwszy i ostatni odwołują się do praw wydanych przez poprzednie synody. Kanony tegoż synodu piętnują nadużycia i złą moralność (szczególnie duchownych). Synod zabronił zawierania jakichkolwiek związków małżeńskich duchownym oraz potwierdził zakaz zawierania małżeństwa pomiędzy żydami a chrześcijanami. Synod wysłał także list do króla Teodeberta I⁵⁵, w którym prosił, aby dobra kościelne pozostały w posiadaniu Kościoła⁵⁶

Co się tyczy kobiet, synod w Clermont wykluczał ich współzamieszkanie (także kobiet Bogu poświęconych) z duchownymi (chodzi tu także o biskupa). Wyjątek stanowiło pokrewieństwo⁵⁷

Ten sam zakaz został potwierdzony przez synod w Tours w dniu

conlocutiones habere praesumant nec extra salutarium aut oratorium ulterius ingredi permittantur. Praecipue Iudaei non pro quorumcumque negotiorum occasionibus puellis intra monasterium Deo decatis aliquid secretius colloqui aut familiaritatem uel moras ibi habere praesumant”

⁵⁵ Por. CCL 148 A, 11-12.

⁵⁶ Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, art. cyt., 2228; J. Limmer, dz. cyt., I, 212-216.

⁵⁷ Por. Concilium Claremontanum seu Arvernense (8 XI 535), can. 16, CCL 148 A, 109-110: “Episcopus, presbyter adque diaconus ita sancte conscientiae luce resplendeant, ut effugiant probitate actuum maledicorum obloquia et testimonium in se diuinum implere contendant, quod Dominus ait: «Sic luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uidentes uestram bonam operam glorificent Patrem uestrum, qui est in caelis» [Mt 5, 16]. Igitur auctoritate canonica adque mansura in eum constitutione sancimus, ut fugiatur his extranearum mulierum culpanda libertas et tantum cum aua, matre, sorore uel nepte, si necessitas tolerit, habitent; de quibus nominibus, ut priorum canonum series continet, nefas est aliud, quam natura constituit, suspicari. In cubiculo etiam horum adque cellario uel familiari quolibet seruitio neque sanctimonialis ulla neque extranea mulier neque ancilla ullo modo admittatur. Quod si quis praeceptorum Dei inmemor credederit contemnendum, sciat se auctoritate canonica communionis sine dubio subire iacturam. Quod si antestis culpam hanc distringere in presbytero adque diacono suo canoneo rigore noluerit, ipse seueritate sententiae feriatur” Wyrażenie *extranearum mulierum* może wskazywać, że synod w Mâcon czerpał natchnienie z kanonu 3 pierwszego soboru powszechnego w Nicei z 325 roku, który wówczas zajął się tym zagadnieniem.

18 listopada 567 roku. Dla duchownych nie przestrzegających tych przepisów przewidziano najsurowszą karę – ekskomunikę⁵⁸ Synod ten odbył się krótko przed śmiercią króla Chariberta I. Wzięli w nim udział dwaj metropolici i siedmiu biskupów podległych królowi. Ojcowie synodalni wydali dwadzieścia osiem ważnych kanonów, z których wstępny i kanony 9, 10, 11, 12, 18, 19, 20, 25 i 28 odwołują się do synodów poprzednich. Kanony 21 i 22 natomiast przytaczają wiele praw kościelnych i cywilnych. W tych dwudziestu ośmiu kanonach synod ustalił dokładne przepisy odnośnie do synodów prowincjalnych, do ascetów i do duchowieństwa⁵⁹

Tenże synod w Tours zabronił duchownym i mnichom spania z inną osobą w tym samym łóżku. Określił także sposób, w jaki powinni mieszkać i spać mnisi w klasztorze⁶⁰ W postanowieniach synodu pojawia się także po raz pierwszy w ogóle przepis mówiący o klauzurze w klasztorach męskich. Klauzura ta polegała na zakazie wchodzenia jakiegokolwiek kobiety do klasztoru męskiego. Opat lub przeor klasztoru powinni zapewnić przestrzeganie tegoż prawa i to pod karą ekskomunikacji⁶¹

Groźba ta, jak się wydaje, została złagodzona przez synod diecezjalny w Auxerre, który odbył się w roku dla nas nieznanym. Możemy go jednak umieścić w latach 561-605. Winny przekroczenia tego prawa miał

⁵⁸ Por. Concilium Turonense (18 XI 567), can. 11, CCL 148 A, 179-180: "Nullus ergo clericorum, non episcopus, non presbiter, non diaconus, non subdiaconus, quasi sanctimonialem aut uiduam uel ancillam propriam pro conseruatione rerum in domum suam stabilire praesumat, quae et ipsa extranea est, dum non est mater aut soror aut filia, quae etiam pronior propinquauit ad culpam, dum dinoscitur subiecta dominatu. Si quis episcoporum aut presbiterorum seu diaconorum aut subdiaconorum de hac re statuta patrum uel nostra temerare praesumpserit, excommunicetur"

⁵⁹ Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, art. cyt., 2229; J. Limmer, dz. cyt., I, 253-266.

⁶⁰ Por. Concilium Turonense (18 XI 567), can. 15 (14), CCL 148 A, 181: "Et ne occasio famam laceret honestatis, quia aliqui laici, dum diuersa perpetrant adulteria, hoc, quod de se sciunt, in aliis suspicantur, sicut ait seneca: pessimum in eum uitium esse, qui in id, quod insanit, ceteros putat furere, ut et ipsis putantibus aut certe estimantibus locus amputetur, nullus sacerdotum ac monachorum colligere alium in lecto suo praesumat nec liceat monachis cellas habere communis, ubi aut bini maneant aut peculiarea reponi possint, sed scola laborem communi construatur, ubi omnes iaceant aut abbate aut praeposito imminentem, ut, dum duo uel tres uicissim et legunt et excubant, alii consolentur, ut non solum sit custodia corporum, sed et surgat pro lectione assidua profectus animarum"

⁶¹ Por. Concilium Turonense (18 XI 567), can. 17 (16), CCL 148 A, 182: "Vt mulier intra septa monasterii nullatenus introire permittatur. Si abba in hac parte aut praepositus neglegens apparuerit, qui eam uiderit et non statim reiecerit, excommunicetur"

być osadzony w klasztorze przez trzy miesiące i żywić się tylko chlebem i wodą. Nie wiemy jednak dokładnie, kiedy synod ten się odbył, czy przed, czy po synodzie w Tours⁶². Jest to jedyny synod, o którym wiemy, iż odbył się w Galii pomiędzy 511 a 695 rokiem, a którego postanowienia zachowały się do naszych czasów. Co się tyczy jego przebiegu, możemy jedynie powiedzieć, iż odbył się za rządów biskupich Aunakariusza z Auxerre, który mu przewodniczył, że synod wydał czterdzieści pięć kanonów dyscyplinarnych (z zasady bardzo krótkich), dotyczących między innymi: cudzołóstwa i kazirodztwa, zakazu pracy w niedzielę oraz czarów. Akta synodu podpisali jego uczestnicy: biskup, trzydziestu czterech kapłanów, trzech diakonów i siedmiu opatów⁶³.

Ten sam synod, by chronić stan mniszy, ustala także, że ani opat, ani mnisi nie mogą uczestniczyć w udzielaniu małżeństwa⁶⁴. Zgodnie z myślą tego przepisu synod ustala także, że opat i mnich nie mogą być ojcami chrzestnymi⁶⁵.

2. 3. Na Półwyspie Iberyjskim

Na Półwyspie Iberyjskim podobne przepisy, które zmierzały do zapewnienia kobietom Bogu poświęconym odpowiednich warunków do uskuteczniania tego rodzaju życia, pojawiają się w postanowieniach pierwszego synodu w Toledo, który odbył się 7 września 400 roku. Synod ten miał miejsce w czasach Anastazego, Honoriusza i Arkadiusza⁶⁶, za konsulatu Stylikona. Wzięło w nim udział dziewiętnastu biskupów. Zgromadzili się oni pod przewodnictwem Patruna, który był prawdopodobnie biskupem Meridy. Synod wydał dwadzieścia kanonów dotyczących duchowieństwa, a w szczególności warunków przyjmowania kandydatów do stanu duchownego i udzielania święceń. Przepisy te uwarunko-

---

⁶² Por. Synodus dioecesis Autissiodorensis (a. 561-605), can. 26, CCL 148 A, 268: "Quod si quis abbas mulierem in monasterio suo ingredi permiserit aut festiuitates aliquas ibi spectare praeceperit, tribus mensibus in alio monasterio retrudatur panem et aquam contentus"

⁶³ Por. L. Navarra, *Merovingi (concili)*, art. cyt., 2230; J. Limmer, dz. cyt., I, 304-308.

⁶⁴ Por. Synodus dioecesis Autissiodorensis (a. 561-605), can. 24, CCL 148 A, 268: "Non licet abbate nec monacho ad nuptias ambulare"

⁶⁵ Por. Synodus dioecesis Autissiodorensis (a. 561-605), can. 25, CCL 148 A, 268: "Non licet abbate filios de baptismo habere nec monachus commatres habere"

⁶⁶ Co się tyczy monastycyzmu w owym czasie, por. B. Degórski, *L' "abate" come pastore...*, art. cyt., 91-120; Tenże, *Opaci okresu Teodozjańskiego*, art. cyt., 5-51.

wane były chęcią przeciwstawienia się pryscylianizmowi⁶⁷

Kanon 6 tegoż synodu zabraniał jakichkolwiek spotkań mniszek ze świeckimi, którzy nie są ich krewnymi. Zabroniono nawet spotkań z własnym *confessor*, czyli z kimś w rodzaju ojca duchownego. Spotkanie z nim mogło odbywać się jeno podczas wspólnych spotkań, gdzie były obecne osoby starsze lub poważane. Synod zakazał spotkań mniszek z młodymi duchownymi, chyba że należeli oni do ich bliskiej rodziny⁶⁸ Zakazano nawet modlitw liturgicznych mniszek z *confessor* lub z jego sługą, chyba że miało to mieć miejsce w obecności biskupa czy kapłana⁶⁹

W zgodzie z poprzednimi synodami wypowiada się także synod prowincjalny z Bragi w dniu 1 maja 561 roku, grożąc anatema tym duchownym i mnichom, którzy ośmieliliby się mieszkać z kobietami, nie będącymi ich krewnymi⁷⁰ Synod ten odbył się z postanowienia króla Ariamira, a przewodniczył mu metropolita Lukrecjusz. Uczestniczyło w nim siedmiu biskupów pochodzących z owej prowincji kościelnej. Synod został zwołany szczególnie po to, by potępić pryscylianizm⁷¹

---

⁶⁷ Por. P. de Luis, *Toledo*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., 3471-3472.

⁶⁸ Por. Concilium Toletanum primum (7 IX 400), can. 6, Mansi 3, 999: "Item neque puella Dei aut familiaritatem habeat cum confessore, aut cum quolibet laico, sibi sanguinis alieni: aut convivium sola adeat, nisi ubi sit seniorum frequentia, aut honestorum, aut viduarum honestarumque; ubi honeste confessor quilibet, cum plurimorum testimonio, convivio interesse poterit. Cum lectoribus autem in ipsorum domibus non admittendas penitus, nec videndas, nisi forte consanguinea soror sit, vel uterina"

⁶⁹ Por. Concilium Toletanum primum (7 IX 400), can. 9, Mansi 3, 1000: "Nulla professa, vel vidua, absente episcopo vel presbytero, in domo sua antiphonas cum confessore, vel servo suo faciat [...]"

⁷⁰ Por. Concilium Bracarense secundum (1 V 561), can. 15, Mansi 9, 776: "Si quis clericorum vel monachorum praeter matrem, aut germanam, vel thiam, vel proximam sibi consanguineam iunguntur, aliasque aliquas adoptivas feminas secum retinent, & cum ipsis cohabitant, sicut Priscilliani secta docuit, anathema sit"

⁷¹ Por. P. de Luis, *Braga (Portogallo)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., 556-557; Tenże, *Braga (Portogallo)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico...*, dz. cyt., 815-816.

3. Posługi liturgiczne ascetek⁷²

3. 1. W Afryce łacińskiej

W *Statuta Ecclesiae antiqua* znajdujemy kanon czwartego synodu w Kartaginie z dnia 26 października 398 roku, w którym jest mowa o wdowach, o *sanctimoniales*, które pomagają podczas udzielania chrztu kobietom. Wdowy te zajmują ważne miejsce, gdyż przed udzieleniem chrztu mają pouczać *imperitae et rusticae mulieres*, jak powinny postępować podczas chrztu i co odpowiadać udzielającemu im tego sakramentu szafarzowi; mają ponadto pouczać te kobiety, jak mają żyć po chrześcijańsku po przyjęciu chrztu⁷³

3. 2. W Galii

Powyższy kanon został przyjęty około roku 475 przez Kościół w Galii. Wiemy o tym dzięki *Statuta Ecclesiae antiqua* Gennadiusza z Marsylii⁷⁴

3. 3. Na Półwyspie Iberyjskim

Aby uniknąć kacerskiego wpływu pryscylianizmu, pierwszy synod w Toledo z 400 roku zobowiązał mniszki lub wdowy, by czytały *lucerna-*

⁷² Por. B. Degórski, *Il monachesimo latino nel Mediterraneo...*, dz. cyt., 257-258.

⁷³ Por. Concilium Carthaginense quartum (26 X 398), can. 12, CCL 149, 345: "Viduae uel sanctimoniales quae ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, instructae sint ad officium, ut possint aperto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori ad interrogata respondeant, et qualiter accepto baptisate uiuant"

⁷⁴ Por. Gennadius Massiliensis, *Statuta Ecclesiae antiqua. Concilium Carthaginense quartum* (26 X 398), can. 100, CCL 148, 184: "Viduae uel sanctimoniales, quae ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructae sint ad id officium, ut possint aperto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres, tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatoris ad interrogata respondeant et qualiter accepto baptisate uiuant"

rium⁷⁵ jedynie w kościele lub *in uilla*, to znaczy: jeno w sposób oficjalny, w obecności przedstawiciela hierarchii kościelnej – biskupa, kapłana lub diakona⁷⁶

4. Osoby Bogu poświęcone, które sprzeniewierzyły się swojemu stanowi⁷⁷

4. 1. W Afryce łańskie

Akta synodów afrykańskich z wieków IV-VI wspominają tylko dwa razy osoby Bogu poświęcone, które sprzeniewierzyły się swemu powołaniu.

Pierwszy przepis wydał synod prowincjalny Bizaceny, którego dokładnego miejsca nie znamy. Zgromadził się on pod koniec lata 418 roku⁷⁸ Synod mówi o dziewicach Bogu poświęconych, które są *in accu-*

⁷⁵ Chodzi tu o pierwszą część oficjum wieczornego. Por. np.: Isidorus Hispalensis, *Regula monachorum* 7, PL (skrót ten oznacza: J.-P. Migne [wyd.], *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Parisiis 1841-1864) 103, 562 D: "In tertia, sexta et nona tres psalmi dicendi sunt, responsorium unum, lectiones ex Veteri Novoque Testamento duae: deinde laudes, hymnus atque oratio. In vespertinis autem officiis, primo lucernarium, deinde psalmi duo, responsorium unum, et laudes, atque oratio dicenda est. Post vespertinum autem congregatis fratribus, oportet vel aliquid meditari, vel de quibusdam divinae lectionis quaestionibus disputare, conferendo pie atque salubriter, tantumque meditando disputandoque immorari, quoadusque completorii tempus possit occurrere" Por. także: Augustinus Hipponensis, *Sermo* 308 A, w: G. Morin (wyd.), *Sancti Augustini Sermones post Maurinos reperti*, w: *Miscellanea Agostiniana*, I, Roma 1930, 49: "Et bene, quia tempus agimus lucernarium, confundantur inimici Christi per lucernam quam paravit Christo suo Pater"; Iohannes Cassianus, *De institutis coenobiorum* 3, 3, 11, w: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, XVII, Vindobonae 1888, 38: "Ita enim et ille primo mane conduxisse describitur, quod tempus designat matutinam nostram sollempnitatem, dein tertia, inde sexta, post haec nona, ad extremum undecima, in qua lucernaris hora signatur"

⁷⁶ Por. Concilium Toletanum primum (7 IX 400), can. 9, Mansi 3, 1000: "Nulla professa, vel vidua, absente episcopo vel presbytero, in domo sua antiphonas cum confessore, vel servo suo faciat: lucernarium vero, nisi in ecclesia, non legatur, aut si legitur in villa, praesente episcopo vel presbytero vel diacono, legatur"

⁷⁷ Por. B. Degórski, *Il monachesimo latino nel Mediterraneo...*, dz. cyt., 258-270.

⁷⁸ Pozostało po nim tylko to, o czym czytamy w liście papieża Zozyma z 16 listopada 418 roku (por. Zosimus, Papa, *Epistula: "Miror uos nullam"*, Pl. 20, 683).

sationem uocatae i postanawia, iż oskarżyciel powinien dostarczyć konkretnych dowodów na potwierdzenie oskarżenia⁷⁹

Diakon kartagiński Ferrand natomiast w *Breviatio canonum*, która jest starożytnym zbiorem kanonów Kościoła w Afryce, podaje kanon dyscyplinarny, który postanawia, iż ci, którzy zdradzają ślub czystości, mają być uważani na równi z tymi, którzy powtórnie zawierają małżeństwo⁸⁰

4. 2. W Galii

Prawodawstwo Kościoła Galii jest w tym względzie o wiele bardziej bogate, co wskazuje na wzrastającą na tych obszarach liczbę osób Bogu poświęconych, które zdradzały złożony ślub czystości.

Kanony, które dotyczą ascetów są tu tylko trzy. Pierwszy, który został wydany przez tzw. drugi synod z Arles, a który w rzeczywistości jest zebraniem kanonów, którego dokonała jakaś osoba prywatna, aplikuje kanon 22 pierwszego synodu w Arles z dnia 1 sierpnia 314 roku⁸¹, ustalający warunki dla pojednania odstępców od wiary⁸² Ci, którzy do-

⁷⁹ Por. Concilium ignotum provinciae Byzacenaе (ex. aestate a. 418), CCL 149, 66: "Tertiolus eps dixit: Ego quoque suggero Sanctimonio uestro in dedicus [leg. dedecus] prorupisse multorum consuetudines quibus laceratur ecclesia. Si quando sacrae puelle in accusatione(m) fuerint uocate, accusator idonea exhibeat testimonia, quibus conuicta damnetur; sufficit enim si aut deprehensa aut iudiciis currentibus manifestata rea, currente ultione damnetur"

⁸⁰ Por. Ferrandus Carthaginensis, *Breviatio canonum* (a. 523-546), can. 150, CCL 149, 300: "Vt quicumque uirginitatem profitentes propositum uiolant digamorum constitutum gradum impleant. Concilio anquiritano, tit. 27" Co do rozwodów i zawierania powtórnych małżeństw, por. H. Crouzel, *L'Église primitive face au divorce*, Paris 1971; Tenże, *Les digamoi visés par le Concile de Nicée dans son canon 8, "Augustinianum"* 18 (1978) 533-545; Tenże, *Digamia*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., I, 952-953; H. Crouzel – L. Odobina, *Digamia*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico...*, dz. cyt., I, 1407-1409.

⁸¹ Synod został zwołany przez cesarza św. Konstantyna Wielkiego. Zgromadził on licznych biskupów z Zachodu. Przewodniczył mu biskup Krest z Syrakuz na Sycylii. Na synodzie rozważano przede wszystkim zagadnienie dotyczące schizmy donatystów. Synod wydał także kanony dyscyplinarne. Wiele postanowień tegoż synodu zostało w roku 325 potwierdzonych przez pierwszy sobór powszechny w Nicei. Por. J. Limmer, dz. cyt., I, 50-58.

⁸² Por. Concilium Arelatense primum (1 VIII 314), can. 22, CCL 148, 13: "De his qui apostatant et nunquam se ad ecclesiam repraesentant, ne quidem paenitentiam agere quaerunt et postea, infirmitate arrepti, petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, nisi reualuerint et egerint dignos fructus paenitentiae" Por. także:

puszczają się apostazji po złożeniu profesji zakonnej i od razu za to nie pokutują, nie mogą przystępować do komunii św.. Nie wolno im zostać także duchownymi⁸³. Ten ostatni przepis został przejęty później przez synod w Orléans 10 lipca 511 roku⁸⁴. Synod ten odbył się cztery lata po tym, jak król Franków – Chlodwik I – zdobył Akwitanie, wypędzając ariańskiego króla Wizygotów. Tenże król zwołał ów synod i wyznaczył mu tematykę. Uczestniczyło w nim pięciu metropolitów, dwudziestu siedmiu biskupów pochodzących z własnych czterech prowincji kościelnych, oraz trzech z innych prowincji. Synod wydał trzydzieści jeden kanonów, które zajmują się między innymi azyłem w kościołach dla uciekinierów, zajmują się także duchownymi i mnichami, oraz dobroczynnością chrześcijańską⁸⁵.

Trzecia zaś norma została wydana dnia 18 listopada 567 roku przez synod w Tours. Postanawia ona, iż kobiety nie mogą przebywać w klasztorach męskich, a mnichom zakazuje się opuszczania klasztoru bez uzasadnionych potrzeb. Mnisi nie mogą się także żenić, czy mieć styczności z kobietami. Mnisi, którzy zawierają małżeństwo, mają być wyklęci, a sędzia ma wydać wyrok, by obydwójce małżonkowie zostali rozdzieleni. Gdyby natomiast sędzia tego nie uczynił, sam ma być ekskomunikowany. Ta sama kara ma spotkać także wszystkich innych, którzy staraliby się wspierać tego rodzaju grzeszny związek. Mnich, który zawarł małżeństwo ma być pobawiony komunii do czasu, gdy nie powróci do klasztoru i nie odbędzie pokuty nałożonej mu przez opata⁸⁶. Pozo-

J. Limmer, dz. cyt., I, 418, nota 302.

⁸³ Por. Concilium Arelatense secundum nuncupatum (a. 442-506), can. 25, CCL 148, 119: "Hi qui post sanctam religionis professionem apostatant et ad saeculum redeunt, et postmodum paenitentiae remedia non requirunt, sine paenitentia communionem penitus non accipiant: quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti" Por. także: J. Limmer, dz. cyt., I, 418-419, nota 303.

⁸⁴ Por. Concilium Aurelianense (10 VII 511), can. 21, CCL 148 A, 10: "Monachus si in monasterio conuersus uel pallium conprobatas fuerit accepisse, et postea uxori fuerit sociatus, tantae praeuaricationis reus numquam ecclesiastici gradus officium sortitur".

⁸⁵ Por. J. Limmer, dz. cyt., I, 166-174.

⁸⁶ Por. Concilium Turonense (18 XI 567), can. 16 (15), CCL 148 A, 181-182: "Si qui in monasterio conuersi sunt aut conuerti uoluerint, nullatenus exinde habeant licentiam euagandi nec, quod absit, ullus eorum coniugem ducere aut extraneorum mulierum familiaritatem habere. Nam sicut supra dictum est, si uxorem duxerit, excommunicetur et de uxoris male societatis consortio etiam iudicis auxilio separetur. Quod si iudex ad hoc solatium dare noluerit, excommunicetur. Qui infelix monachus tale coniunctione fedatus si per cuiuscumque patrociniū se conatus fuerit defensare, et his-

stałe prawa dotyczą, jak powiedzieliśmy, jedynie ascetek.

Międzyprovincialny synod w Valence z 12 lipca 374 roku, który wydał cztery kanony (o święceniach, o karach dla dziewic Bogu poświęconych, które wychodzą za mąż, i o karach dla tych, którzy dali się herezykom powtórnie ochrzcić⁸⁷), postanawia, iż dziewice konsekrowane, które wychodzą za mąż nie mogą od razu uzyskać pokuty i zostać następnie dopuszczone do komunii, lecz najpierw muszą wynagrodzić Bogu za popełniony grzech⁸⁸

Przepis ten przejmie i poszerzy synod z Mâcon, który zebrał się dnia 1 listopada w roku nam nieznanym, a który jednak możemy w przybliżeniu umieścić w latach 581-583. Według tego synodu, niewierna dziewica konsekrowana wraz z mężem ma zostać pozbawiona komunii. Ponadto, także po odbyciu pokuty on i ona mają być nadal pozbawieni komunii przez okres ustalony przez ordynariusza miejsca. Jedynie w przypadku niebezpieczeństwa śmierci będą mogli otrzymać wiatyk⁸⁹

To samo postanawia pierwszy synod w Tours z 18 listopada 461 roku. Nie określa on jednak kary⁹⁰ W synodzie tym, który zgromadził się

qui in hac pertinacitate perdurat, et ille, qui eum exceperit ad defensandum, ab ecclesia segregentur, donec reuertatur ad septa monasterii et indictam ab abbate, quamdiu ei praeceptum fuerit, agat penitentiam; et post satisfactionem reuertatur ad gratiam”

⁸⁷ Na temat tego synodu por.: Ch. Munier, *Valence (concilio)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., II, 3538; J. Limmer, dz. cyt., I, 72-79.

⁸⁸ Por. Concilium Valentinum (12 VII 374), can. 2, CCL 148, 39: “De puellis uero quae se uouerint (Deo et praeclari nominis decore floruerint), si ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus, ut paenitentia his nec statim detur; et cum data fuerit, nisi plene satisfecerint Deo, in quantum ratio poposcerit, earumdem communio differatur” Norma ta została przyjęta i powtórzona także przez tzw. synod z Arles. Por. Concilium Arelatense secundum nuncupatum (a. 442-506), can. 52, CCL 148, 124: “De puellis quae se uouerint Deo et praeclari decore nominis floruerunt, si post uiginti et quinque annos aetatis ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus, ut cum his cum quibus se alligauerint communionem priuentur, ita ut iis postulantibus paenitentia non negetur; cuius paenitentiae communio multo tempore differatur” Por. także: J. Limmer, dz. cyt., I, 423, nota 437.

⁸⁹ Por. Concilium Maticonense (1 XI 581-583), can. 12, CCL 148 A, 226: “De puellis uero, quae se Deo uouerint et praeclari decoris aetate ad terrenas nuptias transierint, id custodiendum esse decreuimus, ut, si qua puella uoluntaria aut parentibus suis rogantibus religionem professa uel benedictionem fuerit consecuta et postea ad coniugium aut inlecebras saeculi, quod potius stuprum est quam coniugium iudicandum, transgredi praesumpserit, usque ad exitum cum ipso, qui se huiusmodi consortio miscuerit, communionem priuetur. Quod si se paenitentia ducti sequestrauerint, quamdiu episcopo loci ipsius uisum fuerit, a communionis gratia suspendantur, ita tamen, ut propter infirmitatem aut subitaneum transetum uiatecum illis miserationis intuitu non negetur”

⁹⁰ Por. Concilium Turonense primum (18 XI 461), can. 6, CCL 148, 146: “Qui uero se sacratis uirginibus per coniunctionem nefandam miscuerit uel propositum professae

rok czasu⁹⁹ Synod z Paryża idzie tu jeszcze dalej i nie pozwala nawet na udzielenie tym przestępcom wiatyku; pozbawia ich komunii kościelnej i nakłada na nich *anathema in perpetuo*¹⁰⁰

Synod wreszcie z Tours, w zgodzie z listem papieża Innocentego I, który został wysłany dnia 15 lutego 404 roku do Wiktrycjusza – biskupa Rouen zabrania porywania zarówno wdów, jak i dziewic Bogu poświęconych. Motywując to, odwołuje się do Kodeksu Teodozjusza¹⁰¹, do tzw. drugiego synodu z Arles¹⁰² i do synodu z Kartaginy z 416 roku¹⁰³ Winni tego przestępstwa mają zostać na zawsze ekskomunikowani, a biskup, kapłan, diakon czy subdiakon, którzy dopuściliby ich do wspólnoty kościelnej mają zostać ekskomunikowani do czasu następnego synodu. Także świeccy, którzy pozostają w łączności z tymi ekskomunikowanymi mają zostać pozbawieni wspólnoty kościelnej¹⁰⁴

⁹⁹ Por. Concilium Aurelianense (7 V 538), can. 19 (16), CCL 148 A, 121: "De raptoribus uirginum consecratarum seu in proposito sub deuotione uiuentium id statuimus. ut, si quis consaeratae uel deuotae, id est religionem professae, uim inferre praesumpserit, a communione aeclesiastica usque ad exitum repellatur, uiaticum tantum ei in infirmitatis periculum reseruato. Quod si, quae rapta dicitur, cum raptore habetare consenserit, et ipsa excommunicatione simili feriat. Quae forma et de paenitentibus hac uiduis in proposito manentibus sub districtione aeclesiastica conseruetur. Quod si quis sacerdos sciens huiusmodi persunis cummunicauerit, anno integro pacem aeclesiae non habebit" Zwrot *pacem ecclesiae non habere* zdaje się wyrażać suspensę.

¹⁰⁰ Por. Concilium Parisiense (a. 556-573), can. 5, CCL 148 A, 207-208: "Sacrarum etiam uirginum neque per raptum neque per competitionis aliquas quisquam coniugia sortiatur. Similiter de earum erit coniunctionibus abstinentum – et hi, qui eas rapere aut conpetere uoluerint, a communione remouendi –, quae uestium commutatione, tam uiduae quam puellae, religionem, poenitentiam aut uirginitatem publica fuerint declaratione professae. Quod si contra interdicta quis uenerit et sacerdotem suum audire neglexerit et in praesenti a communione chatolice ecclesiae habeatur extraneus et in perpetuo anathema fereatur"

¹⁰¹ Por. *Codex Theodosianus* IX 25, 1 interpretatio (De raptu vel matrimonio sanctimonialium uirginum vel uiduarum): "quicumque vel sacratam deo uirginem vel uiduam fortasse rapuerit, si postea eis de coniunctione conuenerit, pariter puniantur"; tamże, IX 25, 2: "Imp. iouianus a. ad secundum pf. p. si quis non dicam rapere, sed vel attentare matrimonii iungendi causa sacratas uirgines vel uiduas, volentes vel uitas, ausus fuerit, capitali sententia ferietur. [filii ex tali contubernio nati, punitis his iuxta legem, in hereditatem non ueniant; quibus etiamsi principali beneficio praestetur uetetur et facultas (...) eorum proximis heredibus acquirendam]. dat. xi. kal. mart. antiochiae, iouiano a. et varroniano coss. haec lex expositione non indiget"

¹⁰² Por. can. 52.

¹⁰³ Por. can. 26.

¹⁰⁴ Por. Concilium Turonense (18 XI 567), can. 21 (20), CCL 148 A, 184-188: "Nos ergo hoc sequentes, quod uel apostolus Paulus uel papa Innocentius statuit in canonibus

Tym samym zagadnieniem zajmuje się synod w Lyonie, który odbył się w maju 583 roku. Znamy jego uchwały jedynie dzięki wydaniu Suriusza, który stwierdza, iż synod ten odbył się w Lyonie w miesiącu maju i w dwudziestym drugim roku rządów króla Guntramna (*Guntramnus*). Synod ten zgromadził dwóch metropolitów, sześciu biskupów pochodzących z ich dwóch prowincji kościelnych i z jeszcze jednej innej. Wzięło w nim także udział dwunastu innych delegatów wysłanych przez biskupów, którzy nie zostali wymienieni z imienia. Synod wydał sześć kanonów, z których pierwszy i czwarty odwołują się do wcześniejszych przepisów¹⁰⁵

Synod ten zajmuje się mniszkami, które porzucają swój stan z jakiegokolwiek powodu (niekoniecznie po to, by połączyć się z mężczyzną). Synod postanawia, iż – jeśli nie powrócą one do życia mniszego – mają być pozbawione komunii; będą mogły przyjąć jedynie wiatyk¹⁰⁶

Także synod z Mâcon z dnia 1 listopada z roku, który należy umieścić w latach 581-583, wspomina ten sam przypadek. Omawiając

---

nostrī inserentes statuamus obseruandum: ita dumtaxat, ut nullus nec sacratam Deo uirginem neque si in honore Christi ueste mutauit, tam uiduam quam puellam, aut rapere aut competere aut sibi in coniugium sotiare praesumat, quia etiam lex Romana constituit: quicumque sacratam Deo uirginem uel uiduam fortasse rapuerit, si postea eis de iunctione conuenerit, capitis sententiam feriantur, item: si quis, non dicam rapere, sed adtemptare matrimonii iungendi causa sacratas uirgines uel uiduas ausus fuerit, capitis sententiam feriat, cum etiam in chronicis habeatur de uirginibus gentilium tempore, quae se Vestae sacrauerant, postmisso proposito et corrupta uirginali gratia legale sententia uiuas in terra fuisse defossas. Qui ergo in hac pertinatia perdurare uoluerit et plus in uolubro malae conuersationis permanere, quam se de uetito coniugio separare, perenni excommunicatione damnentur. Et quicumque episcoporum aut presbyterorum uel diaconorum aut subdiaconorum eis communicare praesumpserit, usque ad synodum ab omnibus episcopis excommunis habeatur. Et excludatur excusationis adinuentio, quod modo aliquae dicere meditantur, quod propterea se ueste mutauerint, ne eas inferiores personae macularint, cum non solum domni gloriosae memoriae Childebertus et Chlotcharius reges constitutionem legum de hac re custodierint et seruauerint, quam nunc domnus Charibertus rex successor eorum praecepto suo roborauit, ut nullus ullam nec puellam nec uiduam absque parentum uoluntatem trahere aut accipere praesumat. [...]. Quicumque ergo de laicis ingenuus cum talibus excommunicatis participari praesumpserit, excommunem se esse cognuscat”

¹⁰⁵ Por. J. Limmer, dz. cyt., I, 284-286.

¹⁰⁶ Por. Concilium Lugdunense (V 583), can. 3, CCL 148 A, 232: “Puellae uero, quae conuientia parentum suorum se uoluntarie dedicauerint et intra monasterium puellarum conclusionem elegerint et se de eodem monasterio quacunquē animi leuitate aut uilitate corporis extra captiuitatis incursum uoluntate sua subtraxerint et de conuersatione religiosa cuiuscunquē uocationis spiritu seculi delectationes elegerint, quousque in monasterium, unde egressae sunt, reuertantur, a communionis gratia segregentur; uiaticum tamen illis miseracionis intuitu praebeatur”

w święto św. Marcina z Tours, wzięło udział wielu biskupów, którzy należeli do tejże prowincji kościelnej oraz do pobliskich prowincji Bourges i Le Mans. Synod wydał trzynaście kanonów dyscyplinarnych, które dotyczyły zachowania czystości, trzeźwości, rezydencji duchownych i ich postępowania moralnego (szczególnie nie przywiązywania się do dóbr materialnych) oraz dziewic Bogu poświęconych i pokutników⁹¹

Podobny przepis spotykamy wreszcie w postanowieniach synodu z Orleanu, który zebrał się dnia 28 października 549 roku⁹² Synod ten zgromadził król Childebert I i wzięli w nim udział biskupi wszystkich prowincji kościelnych. W ten więc sposób stał się on pierwszym synodem o zasięgu narodowym. Synod wydał dwadzieścia cztery kanony. Pierwszy z nich potępia Nestoriusza i Eutychesa, a pozostałe kanony ustalają prawa dotyczące biskupów, innych duchownych czy osób związanych z Kościołem (w tym także mniszek). Synod potwierdził także prawo azylu w kościele dla niewolnika, który popełnił jakieś przestępstwo⁹³

Przyglądając się dalej postanowieniom synodalnym, stwierdzamy, iż synod w Vannes przewiduje karę ekskomuniki dla dziewic Bogu poświęconych, które zostały przyłapane na cudzołóstwie. Kara ta rozciąga się także na współników tegoż grzechu⁹⁴

Już wspomniany kanon 26 (27) pierwszego synodu z Orange potępia te wdowy, które złożyły profesję, a grzeszą nieczystością, oraz tych wszystkich, którzy je porywają⁹⁵ Przepis ten zostanie przejęty przez tzw.

religionis dereliquerit, utriusque a communione habeantur alieni; quia si quis templum Dei uiolauerit, disperdet illum Deus [1 Kor 3, 17], donec resipiscentes a laqueo diaboli a quo capti tenentur, ad ipsius uoluntatem [2 Tm 2, 26], ad auxilium paenitentiae reuertantur [por. 2 P 3, 9]"

⁹¹ Por. J. Limmer, dz. cyt., I, 130-133.

⁹² Por. Concilium Aurelianense (28 X 549), can. 19, CCL 148 A, 155: "Quae si deinceps sacra relinquentes loca propositum sanctum saeculi ambitione transcenderint uel illae, quae in dominibus propriis, tam puellae quam uiduae, conmutatis uestibus conuertuntur, cum his, quibus coniugio copulantur, ab ecclesiae communione priuentur. Sane si culpam sequestratione sanauerint, ad communionis gratiam reuocentur"

⁹³ Na temat tegoż synodu por. L. Navarra, *Merovingi...*, art. cyt., 2228; J. Limmer, dz. cyt., I, 233-244.

⁹⁴ Por. Concilium Veneticum (a. 461-491), can. 4, CCL 148, 152: "Eas quae uirginitatem professae et benedictionem fuerint per manus impositionem sub contestatione huius propositi consecutae, si fuerint in adulterio deprehensae, cum adulteris ipsarum arcendas a communione censemus"

⁹⁵ Por. Concilium Arausicanum primum (8 XI 441), can. 26 (27), CCL 148, 85: "Viduitatis seruandae professionem coram episcopo in secretario habitam imposita ab episcopo ueste uiduali indicandam. Raptorem uero talium uel ipsam talis professionis desertricem merito esse damnandam"

drugi synod w Arles⁹⁶ O porwaniu kobiet Bogu poświęconych mówią także trzy inne synody: synod z Orleanu z 7 maja 538 roku; synod z Paryża, który odbył się w roku nam nieznanym, a który możemy umieścić w latach 556-573; i synod z Tours z 18 listopada 567 roku.

Pierwszy z tych synodów odbył się pod przewodnictwem biskupa Lupusa – metropolity Lyonu. Zgromadził pięciu metropolitów, jednego kapłana, który był przedstawicielem jakiegoś innego metropolity, czternastu biskupów i sześciu kapłanów, którzy byli przedstawicielami sześciu prowincji kościelnych, których stolice, jak się wydaje, znajdowały się w królestwach Childeberta I i Teodeberta I. Synod wydał trzydzieści sześć kanonów dyscyplinarnych, z których ostatni jest raczej zakończeniem akt synodalnych. Przepisy te dotyczyły duchowieństwa, stosunku do Żydów, dóbr materialnych Kościoła oraz potępienia zwolenników błędnowiercy Bonoza – biskupa Naissu. Kanony 2, 13, 22, 23 i 25 odwołują się do wcześniejszych praw, a kanony 3 i 29 nawiązują do praw wydanych przez Stolicę Apostolską⁹⁷

Co się zaś tyczy dokładnej daty synodu z Paryża, należy powiedzieć, iż odbył się on w roku nam nieznanym, który jednak możemy umieścić w latach 556-573. Ta przybliżona data synodu została ustalona w oparciu o uczestników tegoż zgromadzenia prawodawczego. Synodowi przewodniczył biskup Paryża – German. Zgromadziło się na nim czterech metropolitów i jedenastu biskupów, którzy pochodzili z dwóch ich prowincji i ponadto z dwóch innych. Synod wydał dziewięć kanonów, z których ósmy odwołuje się do przepisów wcześniejszych synodów. Kanony dotyczą uzurpowania dóbr materialnych Kościoła oraz zawierania małżeństw kazirodczych⁹⁸

Synod w Orleanie z dnia 7 maja 538 roku postanawia, iż ten, kto porywa kobietę Bogu poświęconą, ma być pozbawiony komunii do końca życia i może jedynie przyjąć wiatyk *in infirmitatis periculum*. Ta ekskomunika jest także przewidziana dla porwanej dziewczycy, gdyby zgodziła się na to porwanie i chciała mieszkać z porywaczem. Synod grozi także kapłanowi (chodzi tu najprawdopodobniej o biskupa), który świadomie dopuściłby te osoby do komunii: ma on być zawieszony *a diuinis* przez

---

Por. Concilium Arelatense secundum nuncvatvm (a. 442-506), can. 46. CCL 148, 123: "Professas uiduas, si conuiuientiam praestiterint, cum raptoribus esse damnandas"

⁹⁷ Odnośnie do tegoż synodu por.: L. Navarra, *Merovingi...*, art. cyt., 2228; J. Limmer, dz. cyt., I, 216-224.

⁹⁸ Na temat tegoż synodu por.: L. Navarra, *Merovingi...*, art. cyt., 2228; J. Limmer, dz. cyt., I, 268-273.

bowiem postępowanie niejkiej mniszki Agnieszki, która po ucieczce z klasztoru i po powrocie do niego szukała wsparcia u wpływowych osób, przekupując je materialnie, aby w ten sposób mogła wystąpić jeszcze raz z klasztoru, synod postanawia, iż jakakolwiek mniszka, która postąpiłaby podobnie, ma być ekskomunikowana razem z osobami, które jej w tym pomagają. Ma to trwać do czasu odbycia odpowiedniej pokuty i oddania otrzymanych, przekupnych darów¹⁰⁷

4. 3. Na Półwyspie Iberyjskim

Przepisy dotyczące kobiet Bogu poświęconych, które grzeszą nieczystością spotykamy także (aczkolwiek w mniejszej liczbie) w prawodawstwie Kościoła na Półwyspie Iberyjskim. Pierwszy synod w Toledo z roku 400 uchwała w tym względzie przepisy ogólne: grzeszna ascetka i jej kochanek mają zostać wyłączeni z Kościoła do czasu zaprzestania grzesznego związku. Mają następnie odbyć odpowiednią pokutę (i to przez dziesięć lat). Przez ten czas kobieta ta nie ma prawa udawać się nawet na spotkania kobiet chrześcijańskich. W przypadku zaś, gdyby to się stało, powinna zostać wyłączona z Kościoła także ta osoba, która by jej na to pozwoliła.

Synod postanawia, iż kobieta konsekrowana – jeśli zawrze małżeństwo – musi czynić pokutę, oddzielając się od męża i żyjąc w czystości. Może to nastąpić także po śmierci męża¹⁰⁸ Podobnym przy-

---

¹⁰⁷ Por. Concilium Maticonense (1 XI 581-583), can. 20 (19), CCL 148 A, 228: "Et licet priori titulo [in canone 12] legatur definitum, quid de puellis, quae se diuinis cultibus aut parentum aut sua uoluntate decauerint, debeat obseruari, tamen quia monacha nomine Agnis, quae de monastirii septa fuga ante aliquos annos discesserat, in eodem est monasterio reuocata et dicitur instigante diabulo agellos uel quascumque res ad se pertinentes alequibus potentibus uelle donare, dummodo per eorum patrocínio se possit de intra monastirii sui septa subtrahere et uoluptatibus saeculi clandestina uel singulari habitatione uacare: ideo praesenti constitutione sancimus, ut tam illa quam quaecumque alia monacha, quae sub hac argumentatione se de religionis habitu ad inlecebras saeculi subtrahere aut res suas pro tam iniquae deliberationis causa quibuscumque dare censuerit, tam illa, quae hoc dare uoluerit, quam illi, quicumque hoc acceperint, ne quod Deus auertat, ambitionis instinctu religionis uideatur regula uitari, tamdiu sint a communionis gratia sequestrati, quamdiu res ipsas iis, a quibus hoc acceperant, digna paenitentiae satisfactione restituant"

¹⁰⁸ Por. Concilium Toletanum primum (7 IX 400), can. 16, Mansi 3, 1001: "Devotam peccantem non recipiendam in ecclesiam, nisi peccare desierit, & desinens egerit aptam poenitentiam decem annis, recipiat communionem. Prius autem quam in

padkiem, aczkolwiek jeszcze bardziej poważnym, jest córka duchownego (biskupa, prezbitera, diakona itd.), która stała się Bogu poświęconą. Jeśli bowiem zdradzi ona swój stan, powinni się jej wyrzec także jej rodzice. Gdyby jednak tego nie uczynili, mają być ekskomunikowani. Mogą przyjąć komunię jedynie po śmierci męża córki, nawet gdy wcześniej odbędą pokutę. Gdy natomiast żyje jeszcze ów mężczyzna, grzeszna kobieta może otrzymać jedynie wiatyk¹⁰⁹

Trzeci synod w Toledo z 589 roku nie mówi już o rozwiązłej ascetce, lecz skupia uwagę na zabezpieczeniu czystości i stanu dziewic konsekrowanych i wdów, które stają się ascetkami. Według synodu, kobiety te nie mogą być zmuszane do zawarcia małżeństwa, a ci, którzy by to czynili, mają być ekskomunikowani¹¹⁰ Synod ten został zwołany przez króla Rekareda, a przewodniczył mu św. Leander. Zgromadził się on, by świętować nawrócenie Wizygotów z arianizmu na katolicyzm. Był to synod ogólny, który przypieczętował jedność religijną i polityczną Hiszpanii.

Synod zgromadził sześćdziesięciu dwóch biskupów, z których ośmiu było kiedyś arianami, oraz pięciu delegatów z królestwa Wizygotów. Wydał dwadzieścia trzy kanony dyscyplinarne, które później zatwierdził król jako prawa cywilne¹¹¹

Ostatni przepis, dotyczący rozważanego tu zagadnienia, znajduje

---

ecclesia admittatur ad orationem, ad nullum convivium Christianae mulieris accedat. Quod si admissa fuerit, etiam haec quae eam recepit, habeatur absenta. Corruptorem etiam par poena constringat. Quae autem maritum acceperit, non admittatur ad poenitentiam, nisi adhuc vivente ipso viro, caste vivere coeperit, aut postquam ipse decesserit”

¹⁰⁹ Por. Concilium Toletanum primum (7 IX 400), can. 19, Mansi 3, 1001: “Episcopo, sive presbyteri, sive diacono filia, sive Deo devota fuerit, & peccaverit, & maritum duxerit; si eam pater vel mater in affectum receperint, a communione habeantur alieni. Pater vero causas in concilio se noverit praestaturum: mulier vero non admittatur ad communionem, nisi marito defuncto, egerit poenitentiam. Si autem vivente eo, secesserit, & poenituerit, vel petierit communionem, in ultimo vitae deficiens, accipiat communionem”

¹¹⁰ Por. Concilium Toletanum tertium (a. 589), can. 10, Mansi 9, 995: “Pro consultu castitatis [...] hoc sanctum affirmat concilium, ut viduae, quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si priusquam profiteantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant, quos propria voluntate elegerint habere maritos. Similis conditio & de virginibus habeatur ne contra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis viduae vel virginis impederit, a sancta communione, & a liminibus ecclesiae habeatur extraneus”

¹¹¹ Na temat tego synodu por.: P. de Paoli, *Betica (Baetica)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., I, 527; J. A. Jiménez, *Betica (Baetica)*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico...*, dz. cyt., I, 770-773.

się w uchwałach synodu z Barcelony, który odbył się w dniu 1 listopada 599 roku¹¹² Przepis ten dotyczy zarówno ascetek jak i ascetów, którzy zdradzili swój uprzywilejowany stan i zawarli małżeństwo. Według postanowień synodu mają zostać ekskomunikowani¹¹³

4. 4. W Italii

Sprawą ascetek, które zawarły małżeństwo, zajęło się również prawodawstwo kościelne w Italii. Synod bowiem rzymski, który zgromadził się około 402 roku¹¹⁴ wydał dwa kanony niejako w odpowiedzi na pytania postawione przez biskupów Galii. Pierwszy z tych kanonów nakłada na dziewice niewierne swemu stanowi pokutę, która powinna trwać możliwie jak najdłużej¹¹⁵ Drugi zaś kanon zajmuje się przypadkiem dziewicy,

---

¹¹² Synod ten pod przewodnictwem metropolity Azjatyka z Tarragony zgromadził w kościele Krzyża Świętego delegatów z całej prowincji kościelnej. Oprócz metropolity uczestniczyło w nim jedenastu biskupów. Cztery promulgowane na synodzie kanony zabraniają między innymi przyjmowania pieniędzy czy podarków za udzielanie święceń oraz potwierdzają wymagane już wcześniej odstępy czasowe między poszczególnymi święceniami. Odnośnie do tego synodu por.: P. de Luis, *Barcellona*, A. Di Berardino (wyd.), *Dizionario patristico...*, dz. cyt., I. 475-476; Tenże, *Barcellona*, w: A. Di Berardino (wyd.), *Nuovo dizionario patristico...*, dz. cyt., I. 698-699.

¹¹³ Por. Concilium Barcinonense (I XI 599), can. 4, Mansi 10, 483: "Pari etiam consideratione sacientes, ut si qua virgo propria voluntate, abiecta laicali veste, devotarum more induta, castitatem servare promiserit; vel si qui hominum utriusque sexus poenitentiae benedictionem expetendo a sacerdote perceperit, & ad terrena connubia sponte transierint; aut violenter abstractae feminae a pudicitiae violatore se sequestrare noluerint; utriusque ab ecclesiarum liminibus expulsi ita ab hominum catholicorum communione sint separati, ut nulla persona eis vel colloquii consolatio fit relicta"

¹¹⁴ Synod ten według wydania Mansiego został zwołany około 402 roku, aby odpowiedzieć na pytania, które Rzymianom postawili biskupi Galii.

¹¹⁵ Por. Synodus Romanorum ad Gallos episcopos (circa a. 402), can. 1, Mansi 3, 1134: "Quaeritur de virginibus velatis, & mutato proposito, quid exinde iudicatum sit. Si virgo velata iam Christo, quae integritatem publico testimonio professa a sacerdote prece effusa benedictionis velamen accepit, sive incestum commiserit, seu furtum, seu crimen protegere adultero mariti nomen imposuit, tollens membra Christi, faciens membra meretricis, ut quae sponsa Christi fuerat coniux hominis diceretur. In eiusmodi muliere quot sunt causae, tot reatus, integritatis propositum mutatum, velamen amissum, fides prima depravata, atque in irritum devocata. Quali hic & quanta satisfactione opus est? quam magna poenitentia eius quae interitum carnis incurrit? Non est parva culpa reliquisse Deum, & ivisse post hominem. Unde annis quamplurimis deflendum ei peccatum est, quo dignae fructus poenitentiae facto possit aliquando ad veniam

która nie przyjęła jeszcze welonu, ale już postanowiła, iż będzie żyła w czystości, a pomimo tego wyszła za męż. W tym wypadku na kobietę tę można nałożyć pokutę, ale nie można jej szybko z niej uwolnić. W obu przypadkach osoby te mają być pozbawione komunii na okres odbywania pokuty¹¹⁶

5. Zakończenie

Z prawodawstwa kościelnego badanych przez nas wieków na obszarach łacińskich basenu Morza Śródziemnego można wyciągnąć interesujące wnioski na temat monastycyzmu i życia mnichów. Odnośnie do życia konsekrowanego kobiet uwaga prawodawców skupia się, jak się wydaje, głównie na obrzędzie nakładania welonu na kobietę Bogu poświęconą wraz ze wszystkimi mistycznymi analogiami wziętymi z obrzędu zaślubin. Synody ustalają ponadto przepisy dokładnie regulujące warunki styczności ascetek z innymi osobami – zarówno duchownymi, jak i świeckimi. Spotykamy także bardzo surowe normy dotyczące tych wszystkich, którzy nie wywiązują się z podjętych wobec Boga i Kościoła postanowień ascetycznych.

Jednym z ważnych zadań, które wypływa z przepisów odnoszących się do kobiet Bogu poświęconych jest ich posługa liturgiczna. Niejako podkreśla ona znaczenie kontemplatywne i doksologiczne powołania kobiety w Kościele.

O wiele bogatsze jednak są zagadnienia poruszane przez prawo-

---

pervenire, si tamen poenitens poenitenda faciat”

¹¹⁶ Por. Synodus Romanorum ad Gallos episcopos (circa a. 402), can. 2, Mansi 3, 1134-1135: “Puella quae nondum velata est, sed proposuerat sic manere, licet non sit in Christo velata, tamen quia proposuit, & in coniugio velata non est, furtivae nuptiae appellantur, ex eo quod matrimonii coelestis praeceptum non servaverit, amore properante ad libidinis caecitatem. Et his poenitentiae agenda tempus constituendum est, quoniam seu rapta, seu volens, ad virum ire perverso ordine consensit: nec propinquorum, nec sacerdotum testimonio conrogato, tales ad velamen solennitatis ordinem casto pudore tenuerunt, sed contra veteris testamenti praeceptum fecerunt: quas lex lapidari praecepit, & nunc cessante illa vindicta spiritaliter feriuntur, ut ecclesiam tamquam mortui introire non possint. Habent tamen poenitentiae agenda locum, sed cito non habeant veniam. Quoniam si secundum legem proclamasset puella, & diu contestata se continuisset, utique fuisset immunis a culpa. Utrisque ergo expedit sub eadem temporis constitutione a communione suspendi, dignamque agere poenitentiam: fletu, humilitate, ieiunio, misericordia redimere crimen admissum”

dawstwo dotyczące mnichów. Na pierwsze miejsce wysuwają się tu przepisy dotyczące: możliwości przyjęcia przez nich święceń kapłańskich czy przestrzegania *stabilitas loci* (w przypadku bowiem kobiet sprawy te nie były nawet brane pod uwagę), zadań opata oraz zakładania nowych wspólnot klasztornych¹¹⁷. Także te ostatnie zagadnienia nie pojawiają się w prawodawstwie dotyczącym ascetek, co być może oznacza, iż ich kierownictwem zajmowali się bezpośrednio mnisi, od których były one ściśle uzależnione.

Odnosnie do ascetek nie spotykamy także norm zajmujących się ortodoksją ich wiary, jak ma to miejsce w przypadku mnichów, gdyż ci ostatni brali częstokroć udział w dysputach teologicznych owych wieków zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie.

Cechą, która wyróżnia omawiany monastycyzm łaciński jest jego składnik intelektualny, który odciął się w tym względzie od ascetycznej dychotomii wschodniej. Na pytanie: "kultura czy świętość?", które z zasady spotykamy u mnichów wschodnich, monastycyzm łaciński odpowiedział: "kultura i świętość" co miało od tej pory cechować *antiquitas Christiana latina*. Monastycyzm benedyktyński stanie się tego doskonałym przykładem. Zaszczepiając mocno chrześcijańskie korzenie na kontynencie europejskim, stanie się on wielkim spadkobiercą także kultury starożytności chrześcijańskiej, którą zacznie pielęgnować w nowych warunkach Średniowiecza.

LA PIÙ ANTICA LEGISLAZIONE DELLA CHIESA LATINA NEL MEDITERRANEO RIGUARDANTE IL MONACHESIMO FEMMINILE

Riassunto

L'articolo prende in esame il monachesimo latino femminile nel Mediterraneo perlustrando, per quanto concerne i secoli IV-VI, la legislazione ecclesiastica che di regione in regione ne ha regolato vita e modalità d'essere.

Vengono analizzati gli atti conciliari del Mediterraneo latino riguardano

---

¹¹⁷ Por. B. Degórski, *Il monachesimo latino nel Mediterraneo...*, dz. cyt., 273-299.

la vita religiosa femminile a cominciare dagli stessi inizi della legislazione ecclesiastica concernente il monachesimo latino fino all'arrivo degli albori dell'Alto Medioevo. Vengono esaminati tutti i canoni concernenti le ascete, che furono promulgati dalla Chiesa dell'Africa, della Gallia, della Penisola Iberica e dell'Italia.

I concili come tali manifestano molto bene la vita della Chiesa, rispecchiando i diversi problemi e situazioni (spesso difficili) che influirono sulla promulgazione degli stessi canoni, fornendo un tal modo a noi un prezioso quadro sia storico che, insieme, teologico-spirituale-giuridico. In seno ad esso, però, molto importante pare sia quello che riguarda il monachesimo delle origini, dal momento che questo movimento carismatico-spirituale così importante per la vita della Chiesa nasce proprio in quel periodo e in esso trova le sue fondamenta giuridiche, che assicurarono il suo instancabile cammino verso la casa del Padre, insieme e, diciamolo pure, a capo del popolo di Dio quale sua guida carismatico-spirituale.

Vengono presentati i canoni riguardanti le ascete (comprese le vergini e le vedove consacrate), e ciò seguendo l'ordine cronologico della loro promulgazione. Viene presentata prima la legislazione africana, successivamente quella della Gallia e della Penisola Iberica. Pochissime, invece, sono le leggi della Chiesa di Italia.

È attraverso la lettura delle tematiche entrate nelle normative allora vigenti, e talvolta sensibili di differenze da luogo a luogo, che si comprendono problemi, usanze e dinamiche di un fenomeno il quale si è umilmente imposto nel tessuto della Chiesa e delle istituzioni. Ciò testimonia pure quanto sia sembrato essere stato ritenuto importante il salvaguardarne integrità e verità, e non solo il riconoscimento ufficiale.